

HISTÒRIA D'ANDORRA DEL 1866 ALS ANYS 1950's

**TERCERA PART. DEL 1937/38 A LA POSGUERRA
EUROPEA**

Alumnes:

AMETLLER, Mercè; CEREZO, Elena; GONZALEZ, Maria;
RUIZ DE HARO, Jaume; SIRVANT, Carles; ZABALA, Xavier

CAMPUS DE L'EXPERIÈNCIA

CURS 2024/25

INDEX

INTRODUCCIÓ.

PRÒLEG.

1 ANDORRA I LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA.

1.1 L'espionatge franquista.

1.2 L'espionatge dels republicans.

1.3 Els Fets de Maig de 1937 a Catalunya i la seva repercussió a Andorra.

2 EL CONSELL DAVANT L'ALLARGAMENT DE LA GUERRA I LES DIFICULTATS DEL PROVEÏMENT D'ALIMENTS.

2.1 Negociar amb el règim franquista.

2.2 Un any més de guerra.

2.3 Noves negociacions per obtenir queviures del bàndol franquista.

3 EL FINAL DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA.

4 ANDORRA: DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA A LA POSTGUERRA MUNDIAL.

4.1 La figura del Copríncep Guitart i les seves relacions amb les noves autoritats franquistes.

4.2 De 1940 a 1943: Un Copríncep franquista i un Copríncep pro-Nazi.

5 ANDORRA AFECTADA DE PLE PER LA II GUERRA MUNDIAL.

5.1 Andorra amb tota mena de dificultats.

5.2 Solidaritat amb els perseguits: Les Xarxes d' evasió i la seva relació amb el contraban.

5.3 Iglesias, Petain i de De Gaulle, Coprínceps en temps difícils.

5.4 Tensions diplomàtiques en un temps canviant.

5.5 Una lenta recuperació econòmica.

6 DELS INICIS DE LA BANCA ANDORRANA A LA CRISI DE SOBANCA.

6.1 Preliminars.

6.2 Els Orígens "remots" i la gènesi del primer banc a Andorra.

6.3 Creació del BANC AGRICOL I COMERCIAL D'ANDORRA, S.A

6.4 L'arribada de LA CAIXA DE PENSIONS.

6.5 Creació del CREDIT ANDORRÀ i conflictes per l'exclusivitat i per l'impost de 5%.

6.6 El Cas SOBANCA.

7 LES RÀDIOS A ANDORRA.

7.1 Gènesi i naixement de Ràdio Andorra.

7.2 Traspàs de la Concessió i passos pel disseny definitiu de l'emissora.

7.3 Obstacles per part de França i posterior solució.

7.4 Ràdio Andorra i la xarxa telefònica interna.

7.5 Debat a França sobre la radiodifusió: Raons financeres i fiscals per crear l'emissora.

7.6 La dècada dels 50 i 60's i la creació de SUD-RADIO.

7.7 Ràdios i sobirania.

7.8 El tancament de Ràdio Andorra i els darrers fets de la seva història.

8 ANNEXES.

Annex 1 : Biografia de Francesc Viadiu i Ferrer.

Annex 2: Dictamen de l'advocat Antoni Forné sobre exclusivitat bancària i impostos

9 BIBLIOGRAFIA I FONTS DOCUMENTALS.

INTRODUCCIÓ

L'enfoc del nostre treball d'enguany volíem que fos lleugerament diferent al dels dos cursos anteriors: Sense deixar de banda l'explicació més o menys cronològica dels fets rellevants, volíem incorporar testimonis directes o de descendents dels implicats en els diferents temes tractats.

Aquest enfoc un xic diferent crèiem que enriquiria el treball i donaria un toc més humà al discurs. Malauradament, el principal testimoni que teníem, d'una bona predisposició inicial després d'explicar-li clara i detalladament què preteníem -inclús amb un qüestionari enviat- va passar a un llarg i incòmode silenci que ens donava a entendre que definitivament no volia participar.

Un altre enfoc nou d'aquest curs incorporat al treball , aquest si, és desenvolupar alguns temes monogràfics sense els quals no es pot entendre el nostre país: Les Ràdios i la Banca. D'aquests temes fem una petit relat històric, sense col·locar-los cronològicament en el nostre treball.

Finalment hem inclòs un annex que incorpora la biografia d'una persona força coneguda dins del món de les xarxes d'evasió, però que no es va establir a Andorra: Francesc Viadiu.

PRÒLEG

En les darreres pàgines del nostre treball del curs 2023/2024, mostràvem una Andorra trasbalsada pels efectes de la Guerra Civil espanyola. La II República havia donat l'esquena al Consell General a l'hora de subministrar els queviures imprescindibles per a una població que havia anat creixent a poc a poc com a resultat de les obres de F.H.A,S.A i la construcció de carreteres, així com l'arribada de refugiats dels dos bàndols d'una Guerra Civil que a poc a poc s'anava decantant cap al costat franquista.

El pragmatisme del Síndic Cairat i el Consell General del moment, van portar el Principat a un acostament als colpistes. Es tractava d'obtenir el que la II República havia negat: subministraments per la supervivència de la població. Franco ho va acceptar, no sense demanar un preu polític a canvi. Calia "deixar fer" a Miquel Mateu, "factòtum" de F.H.A,S.A, per tal que fes tallar el subministrament elèctric a Barcelona. A la vegada calia no ser bel·ligerants contra els franquistes i també no posar obstacles a què l'espionatge de Burgos anés funcionant, amb col·laboració d'andorrans o residents al país.

El que Franco no va aconseguir és fer canviar la política del Consell envers els refugiats, fossin del bàndol que fossin: Tracte humà i ajut en el què fos possible, si bé amb un cert control dels refugiats republicans. Franco tampoc va aconseguir que la Gendarmeria francesa marxés abruptament del país, així com tampoc bloquejar del tot l'influència francesa.

Amb aquest panorama ens situem a una mica més d'un any de l'acabament de la Guerra Civil i aquí arrenca el treball del present curs.

Després del relat mes o menys cronològic dels fets més importants, seran els temes de la Banca i Les Ràdios els que clouran el nostre treball.

1 ANDORRA I LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA.

Comencem el nostre treball situats en plena Guerra Civil espanyola. El curs passat ja vàrem començar el relat i arribàrem fins a fets de l'any 1938. En el treball d'enguany, inicialment farem una certa marxa enrere per aprofundir en aspectes importants que no vàrem tractar en 2024. Començarem per l'espionatge, tant el franquista com el republicà, ja que van ser episodis destacats dins l'Andorra d'aquell temps.

1.1 L'ESPIONATGE FRANQUISTA

Ens referirem sobre tot a l'espionatge civil, el que duïen a terme persones que no tenien res a veure amb els militars.

El SIFNE, "*Servicio de Información del Noroeste de España*", va ser fundat l'agost del 1936 per Josep Bertran i Mussitu i finançat en part pel co-fundador del partit català Lliga Regionalista, Francesc Cambó. Inicialment des de Biarritz van crear una xarxa d'informadors amb presència no sols a Catalunya, sinó també a ciutats franceses com Tolosa, Perpinyà o Marsella, així com a Andorra.

Els agents enviaven les informacions a la central de Biarritz i més tard a Irún on s'analitzaven, es feia el triatge, i les considerades vàlides s'enviaven a Burgos. Al febrer de 1938 Franco va unificar tots els serveis d'espionatge civil i militar en el SIPM (*Servicio de Información y Policía Militar*).

L'espionatge franquista es va interessar per Andorra arran de la quantitat de refugiats que fugien del nou ordre social imposat a Catalunya i de la repressió en els primers moments de la guerra. Volien tenir controlats els moviments per conèixer-los i oferir-los entrar a residir a l'Espanya franquista, ja fos com a civils o com a soldats alistats al seu exèrcit. Però es al febrer de 1937 quan arriba un informe escrit per Antoni Aixàs Lluch, natural de La Seu d'Urgell però resident a Sant Julià, que al cap de poques setmanes de l'esclat de la guerra es traslladà a Sant Sebastià, on va tenir molts contactes amb refugiats i amb el Consell General, en especial amb el Síndic Francesc Cairat. Aixàs donà una ampla descripció d'Andorra entre el juliol de 1936 i gener de 1937, analitzant fets que havien tingut lloc mes a mes amb una valuosa informació

sobre l'arribada de refugiats o sobre la presència de la gendarmeria. També va fer una defensa d'Andorra i els seus ciutadans als que situava majoritàriament en favor dels rebels, volent posar fi als rumors sobre la seva indiferència i l'oportunisme vers el conflicte.

Al juliol del 37 no hi havia agents franquistes fixos residents a Andorra. Per això es va apuntar la necessitat d'enviar-hi o tenir-hi algú per controlar els refugiats que es volien traslladar a l'Espanya franquista. Alguns van començar a organitzar-se pel seu compte, fent-ho des del Bar Burgos d'Escaldes, on facilitaven trasllats.

Foto: Quan Franco es va aturar al riu Runer (Font: Bon Dia diari)

Una de les primeres xarxes va ser liderada per Miguel Onaindia i Nunell, que va ser alcalde de Terrassa i que es va refugiar a Andorra a principis del 37. Vivia a casa Fusté de Sant Julià i va aconseguir enviar a Irún **més de dos mil**

refugiats en pocs mesos. Al novembre de 1937 el Govern de Burgos va decidir que **Manel Cerqueda Escaler**, director del B. Agrícol i Comercial, **seria el seu contacte al país**, encarregat de rebre els refugiats i gestionar el seu trasllat. Cerqueda es va convertir en un dels principals agents franquistes al Principat, amb l'ajut econòmic **de Miquel Mateu**. El segon informador constant va ser el capellà de Sant Julià de Lòria, **Jaume Argelagós**, que s'ocupava d'interrogar alguns dels refugiats que arribaven a la seva parròquia i enviar la informació als agents de Tolosa.

1.2 ESPIONATGE DELS REPUBLICANS.

Si comparem l'espionatge franquista amb el republicà a Andorra, està clar que aquest darrer queda en una posició gairebé inexistente i quan el país va passar a ser del seu interès, la guerra ja havia començat a decantar-se a favor dels colpistes.

La Segona República o la Generalitat de Catalunya haurien pogut teixir xarxes d'informadors amb relativa facilitat, tenint en compte les desenes d'obriers de

F.H.A,S.A que hi havia al país, però no va ser així. Sembla també que els més polititzats, amb l'esclat de la guerra, van optar per tornar a Espanya i allistar-se a l'exèrcit republicà.

Evidentment, dels que es quedaren, molts eren simpatitzants dels republicans i també una minoria d'andorrans com Bonaventura Armengol, mestre, bibliotecari i polític progressista. Però el coneixement de la repressió anarquista a l'Alt Urgell i la Cerdanya van fer difícil la captació d'informadors i encara més després de l'arribada de la Gendarmeria francesa, que va prendre el control de la frontera del riu Runer; també, l'arribada de Cairat al poder va complicar la circulació dels milicians de La Seu, i en última instància pel poc interès per Andorra que va mostrar la II República durant els anys 36 i 37, sobretot tenint en compte el pas de milers de refugiats que en molts casos estaven en edat militar i que evitaven d'aquesta manera entrar en l'exèrcit republicà.

L'agència oficial de l'espionatge republicà S.I.M (Servei d'Informació Militar) no es va crear fins el 9 d'agost del 37 per un decret del Ministeri de Defensa, però a la pràctica el S.I.M actuava com una mena de policia militar i no com un servei d'espionatge, convertint aquest organisme en un mitjà de repressió política amb una forta influència soviètica: posà més èmfasi en la persecució dels enemics de la República i els contraris a la influència comunista.

Fins ben entrat el 1938 la República no va tenir interès a establir un servei d'informació, i en aquest cas la fórmula no va ser la de l'espia o informador, sinó la d'enviar un diplomàtic que actues com a Delegat de la República. En aquest cas va ser Jose Mª Imbert qui va arribar a Andorra el 15 de juliol de 1938. Imbert, advocat de professió, va presentar-se al coronel Baulard amb el càrrec de Delegat espanyol a Andorra. Aquest li va respondre que no el reconeixeria en missió oficial fins no rebre instruccions del Copríncep francès. També Cairat es va negar a rebre'l ja que ho considerava com un atac a la independència d'Andorra. El delegat Didkowsky va decidir desplaçar-se en persona per solucionar el problema; es va reunir amb el coronel Baulard, el Síndic Cairat i el Veguer Episcopal, acordant que la seva presència a

Andorra era del tot indesitjable. El dia 21 de juliol, Imbert abandonà voluntàriament Andorra després de rebre un ultimàtum de 24 hores per sortir del país.

El 3 de setembre es va tornar a presentar davant el coronel Baulard, tornant a rebre la mateixa negativa al reconeixement del seu càrrec, demanant per ell una ordre d'expulsió. Imbert, sense capacitat d'actuació, va decidir marxar definitivament el 23 de setembre.

1.3 ELS FETS DE MAIG DE 1937 A CATALUNYA I LA SEVA REPERCUSIÓ A ANDORRA

El 3 de maig de 1937 van esclatar a Barcelona els anomenats “Fets de maig”, que van tenir lloc quan la Generalitat de Catalunya va intentar recuperar el control de les telecomunicacions centralitzades en l'edifici de la Telefònica de Plaça Catalunya, controlat pels anarquistes de la C.N.T i la F.A.I amb l'ajuda del P.O.U.M. Aquests es van negar a desallotjar l'edifici i tot es va saldar amb la intervenció de la Guàrdia d'Assalt republicana i la derrota dels anarquistes i el P.O.U.M. Això va provocar la sortida del govern, de la C.N.T-F.A.I i una posterior persecució policial, liderada pel P.S.U.C, d'obediència soviètica.

Els Fets de Maig a Barcelona es veien venir des de feia setmanes. En aquell context es possible pensar que hi haguessin agents de diversos bàndols a Andorra, entre ells militants d'Estat Català preparats per intervenir a Catalunya per tal de derrotar l'anarquisme.

Foto: Fets de Maig a Barcelona el 1937 (Font: Internet, Fets de maig)

Però malgrat la derrota anarquista i el restabliment de l'ordre públic a tot el territori català per part de la Generalitat, els mesos següents la frontera no va experimentar canvis: el tancament comercial va continuar, degut tant a les restriccions per importar productes

com a la manca d'aliments a la rereguarda i al front republicà.

Els Fets de Maig van fer que el flux de refugiats augmentés, coincidint al país refugiats simpatitzants del bàndol nacional i els desertors del bàndol republicà. En aquest context, s'afegiren militants anarquistes que davant la repressió del P.S.U.C van optar per marxar a l'exili. El Veguer Henri Samalens assenyalà que només entre el 20 i 24 de juny de 1937 s'havien presentat a la Guardia Mòbil francesa prop de 200 refugiats, la majoria homes joves que un cop identificats continuaven el seu trajecte cap a França.

2 EL CONSELL DAVANT L'ALLARGAMENT DE LA GUERRA I LES DIFICULTATS DEL PROVEIMENT D'ALIMENTS.

2.1 NEGOCIAR AMB EL REGIM FRANQUISTA

El Consell continuava les gestions per aconseguir proveir-se per l'hivern a través de la II República, però la seva falta de resposta va fer que entrés en escena el Copríncep Guitart, que el dia 28 de juny del 37 va comunicar al seu Vicari General, Ricard Fornesa, que si fos necessari ell podria posar-se en contacte amb les autoritats franquistes per tal d'aconseguir els proveïments necessaris per l'hivern.

Andorra, doncs, es va plantejar per primera vegada la possibilitat de proveir-se a través de l'Espanya franquista, reconeixent de facto la seva existència. A partir d'aquest moment Guitart va tornar a tenir una gran influència a Andorra, malgrat el seu exili a San Remo.

El 9 de juliol de 1937 una delegació del Consell va anar a Perpinyà per entrevistar-se amb el prefecte Didkowski, i comunicar-li la intenció de proveir-se a través de l'Espanya Nacional. El motiu no era sols comunicar a França les intencions del Consell, sinó també demanar, en cas necessari, l'autorització del transport de les mercaderies per territori francès; un transport que s'havia de fer abans de l'arribada de les primeres nevades.

Un cop aconseguida l'autorització verbal francesa, Guitart es va desplaçar en persona a Burgos per tractar amb les autoritats franquistes. Una visita molt significativa ja que era la primera visita oficial al territori governat pel general Franco.

En una carta del 10 de juliol de 1937 dirigida al Ministeri d'Afers Exteriors franquista, Guitart exposà les necessitats d'Andorra. Aquesta carta significà l'acceptació oficial per part de Guitart de les noves autoritats franquistes. El dia 19 de juliol s'entrevistà a Salamanca amb el Secretari de Relacions Exteriors, Francisco Serrat i Bonastre, i amb el cap del Gabinet Diplomàtic José Antonio de Sagróniz. Per carta de 21/7, Guitart va informar a Miquel Mateu sobre el contingut de les entrevistes i la possibilitat de la compra d'articles a l'Espanya franquista, passant-los a través de França. També l'informava que el Consell no tenia efectiu disponible per pagar les compres i que en una reunió a Tolosa, els Síndics havien apuntat l'idea de fer una operació conjunta entre el Banc Agrícola i Comercial d'Andorra i el Banco de España, o bé el Banco de Bilbao, a fi i efecte d'obtenir la quantitat necessària pel pagament; la quantitat seria lliurada a mesura que s'anessin venent les mercaderies. Es demanava a **Mateu** que amb la seva experiència i coneixement **ajudés a trobar la millor solució**, dient-li que això **augmentaria el seu prestigi personal a Andorra** en uns moments tant difícils.

No es disposa de la resposta detallada de Mateu a Guitart, però sí que es pot confirmar l'acceptació de la petició d'ajut, ja que davant el Banco de España es va poder obrir un crèdit de 600.000 pessetes a favor del Consell General, destinat a la compra de queviures.

Guitart es va reunir amb diversos secretaris generals i amb el sotsgovernador del Banco de España franquista, Pedro Pan, abans de tornar a San Remo. Les gestions del Copríncep varen reeixir i el Govern de Burgos va veure amb bons ulls l'operació.

El dia 27 de juliol de 1937 una delegació del Consell va demanar formalment al delegat Didkowski l'autorització del Govern francès per poder portar a Andorra, via França, queviures provinents de Burgos.

Un informe anònim de les autoritats franquistes de data 29 de juliol de 1937, conservat a l'arxiu de Miquel Mateu al Castell de Peralada, reflexiona sobre els detalls del trasllat de les mercaderies a Andorra. Es titulava: **"Principado de Andorra. Sugerencias para aliviar su actual difícil situación y conservar y aumentar nuestra influencia política en el mismo."** L'informe creia factible i favorable per l'Espanya

franquista enviar els seus excedents alimentaris a través de França, garantint, això si, que no acabessin en mans republicanes.

Acabat l'estiu del 37 , l'autorització francesa no havia arribat i les pors van tornar. La qüestió no era senzilla per França, ja que s'havia declarat neutral en el conflicte espanyol. Va passar tot l'estiu sense obtenir-se resposta per part del Govern Francès. El Consell General va optar per donar plens poders al síndic Francesc Cairat per tal que fos ell en persona qui aconseguís l'autorització del trànsit, o trobar la manera de fer arribar les mercaderies.

Es probable que el rumor sobre que Andorra intentava aconseguir subministraments a través de l'Espanya nacional arribés al Govern Republicà, ubicat a les hores a València. Això va desencadenar la contesta republicana el 31 d'agost del 37, on la Direcció General de Duanes Republicana acceptava enviar a Andorra, sal, oli, vi i alcohol d'alta graduació, teixits, espadenyes i material de construcció. Però el que oferia València distava molt, tant pel preu com per la diversitat, del que oferia Burgos: no s'incloïen productes tan bàsics com la farina.

El dia 15 de setembre de 1937, Cairat va sortir cap a Tolosa acompanyat del secretari

Picart, on es van trobar amb el Vicari episcopal Fornesa i el veguer Sansa, i des d'allà van partir cap a París. La trobada amb l'administració francesa va ser discreta i sense visites oficials; no hi ha cap document en el que es relacionin les persones

Foto: Salconduit a Francesc Cairat per anar a Burgos. (Font: Racó.cat)

que es varen reunir, però el dia 20/9 la comitiva andorrana van tornar a Tolosa amb l'autorització del govern francès, cosa que permetia l'entrada de les mercaderies a través de la frontera d'Hendaya.

Una cosa sí sabem: Cairat i el seu Secretari es van reunir a París amb Miquel Mateu, que sembla ser va facilitar l'autorització; no es pot oblidar que Mateu mantenia contactes estrets amb el govern francès amb qui tenia forts lligams econòmics.

En tot aquest afer, era important que Franco sabés que F.H.A,S.A continuava sense donar energia a Catalunya, funcionant al mínim de la seva capacitat, com ja feia des del mes d'abril i com faria fins el final de la guerra civil espanyola.

L'autorització de trànsit es va fer a favor de l'empresa La Comercial Andorrana, vinculada a Manuel Cerqueda Escaler. Amb aquesta fórmula el govern francès intentava evitar la responsabilitat en aquest assumpte, limitant-se a una transacció comercial amb una empresa particular, amagant la participació en un acord a tres bandes entre el govern francès, el Consell General i les autoritats franquistes, sempre amb la **decisiva intervenció de Mateu**.

Després de l'èxit de les gestions, Cairat va anar directament a Burgos, on el varen acompanyar Sansa, el Conseller Picart, el doctor Xavier Maestre, un enginyer de F.H.A,S.A de cognom Montagut en representació de Miquel Mateu, i Antoni Aixàs, que va ser un estret col·laborador comercial de Cairat i com ja hem dit un destacat informador del franquisme. Una de les primeres visites va ser al general Francisco Gómez Jordana, president de la "Junta Técnica", amb qui el Copríncep Guitart ja s'havia reunit al juliol. El general els va confirmar la resposta afirmativa de Franco a vendre els excedents alimentaris. Només quedava solucionar la qüestió del pagament.

El dia 29/9 el síndic Cairat es va posar en contacte amb el sotsgovernador del "Banco de España", en mans franquistes, per definir com havia de fer-se el pagament. Es sol·licitava un crèdit de 600.000 pessetes mitjançant la signatura d'una pòlissa a 90 dies renovable per altres 90. **L'avalador de l'operació seria Miquel Mateu i Pla.**

Amb aquest aval no van tenir problema per l'autorització del crèdit que es va formalitzar el 4 d'octubre de 1937. L'endemà, el Consell General i Miquel Mateu signaren l'acord amb les condicions de l'aval. L'acord especificava que totes les mercaderies adquirides amb el crèdit estarien sota el control econòmic del Banc Agrícol i Comercial dirigit per Manuel Cerqueda. A mesura que les mercaderies es

venguessin s'aniria retornant el crèdit, i Mateu es reservava l'opció que fos el Consell General, a través d'altres mecanismes, qui aconseguís els diners suficients en cas de que la venda no superés les 600.000 pessetes del crèdit, més els interessos que eren del 6% anual.

Les mercaderies van començar a sortir d'Hendaya entre els dies 12 i 15 d'octubre, una cop el Consell va poder tancar el cost del transport ferroviari i del terrestre, per passar el port d'Envalira. Per fer front a la despesa (no inclosa en el crèdit) es va optar per una subscripció pública que va ser de 100.000 francs, prestats al Consell per una durada màxima de 6 mesos i a un interès anual del 5%.

A finals de novembre de 1937 Andorra ja disposava dels aliments per afrontar tot l'hivern, gràcies al clima favorable d'aquella tardor. El Consell va assegurar contra incendis totes les mercaderies en dipòsit per un valor d'un milió de francs; els locals que feien de magatzem estaven protegits dia i nit per la policia andorrana.

Es fixaren els preus com a darrera mesura de control, amb l'objectiu d'evitar l'acaparament i el contraban. Es va adoptar el sistema de les targetes de racionament: dues per persona, una pel pa i un altre pels articles de racionament mensual. Els comerciants anaven rebent les mercaderies

Foto: Escaldes 1937. (Font: Bon Dia diari)

que podien vendre, sempre controlades pel Consell, amb l'obligació de presentar a la Sindicatura, quan els fos requerit, un llibre de vendes on es detallaven totes les transaccions.

Amb tot resultat, el 14 de desembre el Consell va agrair oficialment a Miquel Mateu el seu ajut. Gairebé al mateix temps, Mateu va escriure a Guitart per felicitar-se de les gestions fetes davant del govern franquista, la concessió del crèdit i l'ajuda dels consellers francesos de FHASA per aconseguir el pas de mercaderies per França.

Acabava l'escrit dient: **“Espero que los andorranos no olviden todo lo que por mi parte he hecho para salvar su situación desesperada”**. (1)

2.2 UN ANY MÉS EN GUERRA

Les perspectives de la població andorrana per l'hivern del 38 era lleugerament més optimistes que les de l'any anterior. Al gener la gran majoria dels queviures provinents de l'Espanya franquista ja eren al país i de seguida es va començar a retornar el crèdit.

Però la massiva arribada de refugiats coincidint amb els avenços franquistes a Catalunya, va fer perillar la suficiència dels aprovisionaments. A finals de març de 1938 encara quedaven queviures, i amb l'arribada de la primavera i l'obertura del port d'Envalira ja es podia comerciar

Foto: C. Baulard i el S. Cairat a la borda del Cosp (Font: Postales antigues de Andorra)

directament amb França. A més, ja s'havia retornat la totalitat del crèdit de 600.000 pessetes.

Els dies 21 i 22 de Març de 1938, es va reunir el tradicional Consell de Setmana Santa i en aquesta sessió ja es va tractar vivament la situació legal dels refugiats, ordenant un registre de residents estrangers a cada parròquia i encarregant un estudi sobre les condicions a que s'haurien de sotmetre els que volguessin residir a Andorra. També es va prohibir als refugiats la possessió d'armes de foc.

Durant l'hivern del 38 l'arribada de refugiats havia agafat un caire diferent, ja que la majoria dels que deixaven l'Espanya republicana eren homes en edat militar que no volien ser cridats a files. Per això la vigilància fronterera es va intensificar amb el

(1) Andorra i la Guerra Civil espanyola. Pau Chica. 2022

conseqüent augment d'enfrontaments violents. L'ofensiva franquista a Catalunya va acostar el front de guerra a Andorra. Pels republicans no era cap secret que en aquell moment, tot i la seva neutralitat, Andorra s'inclinava més per l'opció rebel, arribant a pensar que mentre una part de l'exèrcit franquista avançava des de Lleida, un altra s'organitzava dins Andorra per atacar posicions republicanes des del nord. Els comandaments militars de la Seu van traslladar les seves sospites al coronel Baulard en una entrevista mantinguda a Andorra, el qual ho negà categòricament. Els franquistes també desconfiaven: pensaven que les persones que entraven a Andorra tenien l'objectiu de desertar, apuntant la possibilitat de que estaven utilitzant el Principat com a punt de replegament i posterior contraatac. Davant de totes aquestes sospites per part dels dos bàndols, Baulard va decidir col·locar carregues explosives al pont fronterer sobre el riu Runer, per volar-lo en cas que tropes republicanes volguessin entrar a Andorra amb armament pesat.

La realitat es que en aquells mesos van ser més les sortides de refugiats que les entrades, en part obligats per la Guardia Mòbil, que va intensificar la tasca d'evacuació, oferint-los dues opcions: anar a l'Espanya franquista via França o tornar a la zona republicana. També van coincidir en aquells dies molts brigadistes internacionals que volien tornar als seus països d'origen. En la diplomàcia europea mai va ser ben vist que ciutadans estrangers decidissin participar voluntàriament en un conflicte que s'entenia com una qüestió interna espanyola.

Com havien d'actuar els homes de Baulard amb aquelles persones que havien combatut a Espanya il·legalment i que s'enfrontaven a processos judicials en els seus països?. Finalment, França va optar per una solució ***“de dubtosa humanitat”***: els brigadistes que volguessin sortir d'Espanya cap a França no serien repatriats ni acceptats al país, ***si abans no s'enrolaven a la Legió Estrangera.***

Els progressos militars franquistes eren inqüestionables; havien aconseguit ocupar bona part del nord-oest peninsular i per primera vegada havien arribat a un punt fronterer de Catalunya amb Andorra ocupant el petit poblet pallarès de Tor. El franquisme no descartava, a mitjans d'abril, ocupar més punts de Catalunya; en aquest sentit, Ginés Vidal i Saura cap del Servei Nacional de Política i Tractes, adscrit al

Ministeri d'Afers Exteriors franquista, dirigí una carta al seu superior, el ministre Francisco Gómez Jordana, en la qual Vidal donava una sèrie d'indicacions sobre com hauria de procedir la diplomàcia franquista a Andorra, un cop s'hagués ocupat íntegrament la frontera.

Com a primera mesura calia reclamar la presència a Espanya del titular de la diòcesi de la Seu d'Urgell (Mn. Guitart), aclarint la seva actuació d'haver-se mantingut a l'estranger. En tot cas calia que es disposés a exercir novament la seva co-sobirania i restablir l'influència espanyola així com "*extirpar toda semilla catalanista*". En aquest escrit de Vidal, es poden comprovar les sospites que Guitart generava als franquistes, considerant-lo una persona de poca confiança. També es proposà el nomenament d'un Delegat del govern franquista prop de Guitart.

L'abril de 1938 l'exèrcit rebel va voler donar el cop definitiu a F.H.A,S.A que exportava un 90% de la seva producció elèctrica a Barcelona i entorn metropolità, i en conseqüència a la indústria catalana. Però en aquells moments no era fàcil trobar un nou motiu pel tancament total del servei. En aquesta ocasió l'argumentari de Mateu va ser econòmic: es va emprar en un contracte de l'any 1932 entre F.H.A,S.A i la "Cooperativa de Fluido eléctrico". Mateu va convèncer al Consell d'Administració de F.H.A,S.A a París que aturés la producció fins que la Cooperativa no pagues els deutes que tenia d'abans del juliol de 1936, que es quan va ser col·lectivitzada. La diplomàcia republicana va intentar revertir aquest acord. L'ambaixador republicà a París, Marcelino Pascua, va intentar convèncer els administradors de F.H.A,S.A d'anular l'acord, cosa que no va aconseguir malgrat les pressions i trucades de León Blum a Mateu. La profunda crisi política que afectava França i la seva inestabilitat, van ajudar a que el "*Quai d'Orsay*" no fos capaç de fer canviar d'opinió a F.H.A,S.A.

Aquesta vegada l'aturada de producció va portar a una situació crítica al centenar d'obriers fixos que tenia l'empresa: al mes de maig se'n van acomiadar 64. Les pressions franceses per restablir la producció elèctrica no es van aturar en tot l'estiu del 38, amb trucades continuades a Mateu per part del nou Ministre d'Obres Públiques Anatole de Monzie i les pressions per part de la Generalitat de Catalunya al Govern Francès. Això va posar en alerta a Mateu que advertí al SIPM de la dificultat de

mantenir el tall de subministrament. El dia 13 de setembre, De Monzie va comunicar que la Generalitat estava disposada a pagar el deute de la Cooperativa i que un cop fet, res impediria que F.H.A,S.A tornés a produir energia. Això no va agradar gens al franquisme que va utilitzar el xantatge: ***“Si FHASA vuelve a producir se pararan las negociaciones para la compra de alimentos para el invierno del 38-39”*** (2). Mateu va intentar convèncer Franco que això no tenia perquè ser un impediment per les negociacions, a la vegada que no descartava que el Govern francès prengués per la força la central d’Escaldes en cas de no restablir la producció, cosa que va succeir els primers dies de desembre de 1938 per part de la Guardia Mòbil; aquest fet durà poc temps davant la ferma oposició del Copríncep Guitart: d’aquest tema ja en vam parlar el curs passat, sota l’epígraf , “Intent de requisa de FHASA per part de França.”

2.3 NOVES NEGOCIACIONS PER OBTENIR QUEVIURES DEL BÀNDOL FRANQUISTA

Tornem a l’agost de 1938 en que es van reactivar les negociacions per una nova tramesa de queviures. Cairat va contactar amb el Copríncep Guitart que en aquells moments ja s’havia traslladat a Saragossa, zona “nacional”, esperant poder tornar a la seva diòcesi ben aviat. Malgrat això les seves relacions amb el franquisme continuaven molt tibants, amb continues respostes amb articles contra el Copríncep mitrat i Andorra.

Amb tot plegat, al setembre les autoritats franquistes encara no havien donat una resposta oficial a Cairat i la impaciència tornava a fer-se present. Tampoc ajudaven algunes informacions que arribaven a Burgos per part d’espies d’Andorra com la del “Agent T-17” que advertia que tot i les bones intencions de Cairat, a Andorra hi havia especuladors que aprofitaven els tractes comercials per lucrar-se personalment. Afortunadament, altres agents com el “88/100”, van contrarestar aquestes informacions assumint que gràcies als tractes comercials de l’any anterior la causa franquista havia guanyat moltes simpaties dins el país. Acceptava que n’hi havia contraban i especulació però que no es feia amb productes provinents de Burgos i que

(2) Andorra i la Guerra civil espanyola. Pau Chica. 2022

el Consell havia vigilat estrictament totes les mercaderies que a més havien generat un benefici de gairebé 300.000 pessetes.

El 4 d'octubre de 1938 el Síndic Cairat decidí viatjar a Burgos, amb el recolzament per unanimitat del Consell General. Tres dies després va arribar-hi, acompanyat del Veguer Sansa i del Delegat comercial Antoni Aixàs. També Miquel Mateu va contactar amb el franquisme abans de l'arribada de Cairat, enviant cartes amb les raons de la conveniència d'acceptar un nou tracte comercial amb Andorra. El desplaçament de Cairat també donava la confiança de que el Consell General es posicionaria a favor dels rebels: l'actuació respecte a la requisita francesa de F.H.A.S.A al desembre de 1938 va ser un exemple clar d'aquest fet.

Finalment es va autoritzar un nou crèdit al Consell General, d'import igual al de l'any anterior, amb l'aval de Manuel Cerqueda. Tan sols faltava tancar el trànsit a través de França, que sempre era una decisió delicada; però el dia 13 d'octubre, des d'Irún es va aconseguir el permís d'exportació després de reunions amb diversos alts càrrecs del franquisme, com Josep Mª Milà i Camps, compte de Montseny, amic personal del Copríncep Guitart.

Amb tots els papers i autoritzacions en regla, els andorrans van tornar a Burgos a fi d'agilitzar els enviaments. El dia 17 d'octubre el ministre Gómez Jordana va donar el vist i plau per els enviaments de farina, el producte que més necessitava el país per evitar la carestia del pa. Però va sorgir el problema de la manca de transports. La tardor del 38 i coincidint amb les ofensives franquistes finals, hi va haver una manca de camions, amb la qual cosa a finals d'octubre no s'havia començat a enviar la majoria de queviures per la falta de transport. Cairat va demanar ajut al Copríncep Guitart el dia 14 de novembre i malgrat que les *"Juntas Provinciales de Abastos"* no autoritzaven la sortida de les seves províncies d'aliments que consideraven de primera necessitat, les gestions van ser tot un èxit i el 16 de novembre ja havia començat l'enviament de la major part de la farina. Finalment, dels 400.000 quilos comprats en van arribar 330.000 abans de que tanquessin el port d'Envalira; la resta es va quedar emmagatzemada fins a la reobertura del port. Els llegums, fruits secs i pernils no es van autoritzar mai.

Hem vist que durant els hiverns de la guerra Civil espanyola, Andorra se'n va sortir dels problemes de subministrament alimentari, gràcies al Copríncep Guitart i també a l'intervenció de Miquel Mateu que fent de pont entre el Consell General i el règim franquista i influint també sobre aquest, va poder fer contactar el Síndic Cairat amb les autoritats "nacionals".

Va ser Mateu qui també fundà al desembre de 1930 el primer banc del país: Banc Agrícol i Comercial, estretament vinculat a la concessió hidroelèctrica a F.H.A,S.A.

Mateu (i els seus successors en drets) va ser premiat pel Consell per haver "portat" la concessió i avalat la mateixa, amb l'exclusivitat bancària durant 75 anys i el 50% de l'Impost bancari del 5% sobre l'activitat de qualsevol nova entitat que es crees al país. Banc Agrícol quedava eximit del referit impost. Tot això i molt més es detalla en el Capítol 6 del treball, referit als inicis de la banca al país.

3 EL FINAL DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA

Amb la caiguda del front de l'Ebre el 16 de novembre de 1938, l'exèrcit franquista va tenir via lliure per començar l'ocupació de Catalunya.

En el Consell de 9/1/1939 ja hi havia una gran inquietud pel tema dels refugiats, com demostra el seu contingut, expressat literalment:

"S'acorda: posar en coneixement del Veguers que degut al considerable nombre d'estrangers que afluïxen a les Valls, quina conducta i antecedents ens son desconeguts, axis com per a evitar en la mesura del possible la sortida del país del's articles d'alimentació, SERIA NECESSARI I PEREMPTORI EFECTUAR LA REORGANITZACIÓ DEL COS DE POLICIA ANDORRANA. En l'actualitat, alguns elements que formen l'esmentat cos de Policia, s'empleen a altres activitats i ocupacions, oblidant el compliment de llurs funcions, la qual cosa danya greument la vigilància, repercutint en perjudici dels interessos generals de les Valls. La primera Autoritat Administrativa de les Valls, atentament demana que sigui seriosament reorganitzat el precitat Cos de Policia andorrana i confia que la proposició serà acollida favorablement.

S'acorda passar una comunicació als Hbles. Cònsols Majors de les 6 parròquies, el tema següent:

Per tot , el dia 19 del corrent (19/1/39) , de 10 a 12 del matí se vos mana de presentar a Casa de la Vall, la llista o llibre-registre de tots els estrangers que s'encontrin a les

vostres parròquies". (3)

Els primers dies de febrer de 1939 van ser probablement els de més moviment a la frontera espanyola amb Andorra, coincidint amb l'ocupació de La Seu d'Urgell el 5 de febrer del 39 i amb l'obertura d'Argelers, primer camp de concentració francès destinat al refugiats republicans espanyols. Una setmana després, el 13 de febrer, Catalunya ja estava totalment ocupada i la guerra civil s'havia acabat. **Entre gener i febrer de 1939 s'apunta una arribada d'uns 3.000 refugiats.**

El 6 de febrer del 39 els rebels van arribar a la frontera de la Farga de Moles. Va ser el capità Alonso Aguirre Rodil el primer militar franquista en establir contacte directe. Van arribar al migdia on van ser rebuts per la delegació andorrana encapçalada pel Síndic Cairat i el coronel Baulard. Segons la crònica periodística, van mantenir una conversa amistosa i van hissar la bandera franquista al pas fronterer espanyol. Aquell mateix dia, el Consell General en Junta General de 6/2/39 va acordar:

"Oferir i donar a l' Auxili Social de l' Espanya Nacional, una quantitat d'articles d'alimentació, a fi de contribuir a l'alleugeriment de la crítica situació en que s'encontra la regió alliberada de la Seu d' Urgell: Farina: 800 Kg, sucre 1000 kg, sabó 400 kg i cafè 300 kg."

A més es decideix que *"dins dels nostres mitjans amb relació a les quantitats de queviures de que disposa la Vall, s'oferirà a l' Autoritat Militar de la Seu, més partides de farina i altres coses, per a subvenir a llur peremptòria necessitat, quines quantitats seran retornades a Andorra una vegada s'hagi normalitzat la situació en que s'encontra Espanya"*. (4)

L'agraïment de La Seu d'Urgell a Cairat no es va fer esperar. Aquest primer acord mostrava les intencions del Consell de mantenir unes relacions cordials amb les noves institucions franquistes, que a La Seu es van organitzar amb un nou Ajuntament provisional liderat per Sansa, Veguer episcopal d'Andorra.

El Copríncep Guitart va instal·lar-se definitivament a la Seu el 24 de març i Andorra va recuperar en la seva seu urgellenca el Copríncep Episcopal, després de gairebé tres anys d'absència. La guerra havia acabat però no els intents per part de les noves institucions franquistes d'intervenir directament en la política andorrana a través de

(3) Acta del Consell General de 9/1/1939. Biblioteca Consell General.

(4) Acta del Consell General de 6/2/1939. Biblioteca Consell General.

comissions governamentals confidencials, que s'allunyaven totalment de les lleis, tradicions i costums andorranes.

Amb l'arribada dels rebels a la frontera del riu Runer s'iniciava una nova etapa per Andorra i uns anys incerts pels refugiats que van decidir quedar-s'hi, provocant fortes tensions entre el Consell General i l'executiu franquista.

Foto: Espanyols fugint de la invasió franquista (Revista Polèmica, 1986).

Però aquests refugiats van resultar ser clau pel futur, ja que es van convertir en un dels motors dels grans canvis econòmics i socials que va experimentar Andorra en la segona meitat del segle XX.

La pau va durar ben poc, ja que el 1/9/39 l'exercit nazi envaïa Polònia i amb aquest fet s'iniciava la II G M, començant una nova etapa de dificultats per Andorra, que tingué uns dels seus punts àlgids quan amb la invasió nazi de França l'exercit alemany va arribar a la frontera del Pas de la Casa i inclús va fer incursions en territori andorrà.

4 ANDORRA: DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA A LA POSTGUERRA MUNDIAL.

Quan Andorra veia amb optimisme que la Guerra Civil espanyola acabava, no podia imaginar que 5 mesos després, una nova confrontació Europea marcaria uns quants anys de la seva història. El franquisme victoriós a la Guerra civil espanyola i el nou conflicte bèl·lic van fer que Coprínceps, Consell i poble andorrà fossin els grans protagonistes d'aquest període.

4.1.- LA FIGURA DEL COPRÍNCEP GUITART I LES SEVES RELACIONS AMB LES NOVES AUTORITATS FRANQUISTES

Vam veure l'any passat com poc després del "*Alzamiento Nacional*", Guitart es desplaçà a Andorra, residint unes setmanes a la rectoria d'Andorra la Vella i com,

tement per la seva seguretat davant de les incursions de milicians de la Seu, va decidir traslladar la seva residència a San Remo des de l'agost del 36 fins el maig de 1938.

Des de la seva seu italiana, Guitart va mantenir correspondència amb nombrosos

Foto: Justí Guitart. (Font Internet Google)

eclesiàstics i Consellers i estava al corrent de les vicissituds amb què s'enfrontava la població andorrana. Va intervenir activament, com ja hem vist, en dos episodis crítics pel país: l'abastiment de queviures des del bàndol rebel espanyol els anys 1937-38 i l'intent de requisita de F.H.A,S.A per part de les autoritats franceses l'any 38, a la qual es va oposar fermament.

Pel que fa als queviures que Cairat estava intentant obtenir dels militars sollevats, val a dir que les relacions de Guitart amb el govern de Burgos mai no van ser senzilles: el catalanisme de Guitart era conegut i vist amb molt recel per part dels militars, malgrat Guitart era clarament conservador. Alguns agents dins l'administració dels sollevats consideraven que la decisió de Guitart d'instal·lar-se a San Remo havia estat poc valenta i gens compromesa amb la causa rebel i li exigien que, almenys, es desplaçés a la zona *"alliberada"*.

La prova de foc va venir amb la carta que, a iniciativa de Franco, van promoure el cardenal Isidro Gomà i el cardenal Tomàs Pla i Deniel (familiar de Miquel Mateu i Pla per part de mare), i on l'Església espanyola mostrava el seu recolzament als sollevats: la ***"Carta colectiva de los obispos españoles con motivo de la guerra de España"***, amb l'objectiu d'aconseguir el reconeixement i suport internacional pel que els militars consideraven una *"croada"* contra el comunisme.

El bisbe Guitart en principi es resistí a signar la carta posant com a condició que també la signés el cardenal arquebisbe de Tarragona Vidal i Barraquer, també exiliat; però aviat va quedar clar que no podria aconseguir el seu objectiu d'assegurar el subministrament de queviures per Andorra si no mostrava adhesió als sollevats amb la seva signatura, la qual cosa finalment va fer. Que aquesta signatura va ser a contracor ho corrobora el fet que el bisbe va seguir sent sospitós per les autoritats de Burgos, com demostren diverses comunicacions internes que l'acusaven de no haver-se

enfrontat prou amb els elements catalanistes republicans i no haver evitat l'ocupació d'Andorra l'any 36 per part de la gendarmeria francesa.

Guitart retornà finalment del seu exili a San Remo l'any 38 i s'instal·là a Saragossa, ja sota control del bàndol sollevat; però al mateix temps recelava i molt, dels intents de l'Espanya franquista per intervenir als assumptes d'Andorra directament, és a dir, saltant-se la figura d'un Copríncep en que no confiaven.

El cert és que el nou govern espanyol, igual que va voler fer el govern republicà, intentà intervenir i influir en els afers andorrans directament, prescindint de la figura del bisbe de la Seu, entenent que els interessos d'Espanya no es podien supeditar als del Copríncep si es volia tenir un status al país del mateix nivell que el francès. Si la República, per la seva ideologia clarament anticlerical recelava del Copríncep, els sollevats no confiaven tampoc en Guitart pel seu prou conegut catalanisme i la proximitat amb el cardenal Vidal i Barraquer, també exiliat, i que mai no va voler signar l'esmentada carta de recolzament als militars rebels.

Les noves autoritats franquistes crearen una comissió per dissenyar una estratègia encaminada precisament a això, a influir sobre els afers andorrans. Aquesta "Comisión Interministerial Permanente para los Valles de Andorra", on no hi era present el bisbe, es creà *"a fin de encauzar debidamente la acción de España en los Valles de Andorra y coordinar los distintos servicios de la Administración española, estableciendo el necesario contacto entre ellos"* (5) ; en formaren part els ministres "de Asuntos Exteriores, Gobernación, Industria y Comercio, Hacienda, Trabajo y del Ejército", i arrancà les seves actuacions la tardor del 1939 amb tres objectius principals: la retirada de la gendarmeria francesa d'Andorra, solucionar el contenciós del "canje" de la pesseta republicana al Principat (al guanyar la guerra els franquistes, es creà la "nova pesseta" que deixava sense valor la pesseta republicana, provocant la ruïna de molts espanyols; els andorrans també estaven afectats). També es tractava d'influir en les eleccions andorranes de desembre de 1939, evitant que elements propers al govern francès o catalanista es fessin amb la Sindicatura que ostentava Cairat, amb qui

(5) Andorra entre las Guerras. Gerhard Lang-Valchs. Pag 535 . 2018

es sentien còmodes. Fos com fos, les eleccions al Consell General del 15 de desembre de 1939 les guanyaren les forces conservadores més properes al nou govern de Burgos i es revalidà a Francesc Cairat com a Síndic i a Pere Rossell com a Subsíndic, esvaint les pors de les autoritats franquistes: els elements “revolucionaris” no van prendre el control dels afers andorrans.

Un bon resum de la postura de les noves autoritats franquistes envers Andorra, és una carta del ministre d'Assumptes Exteriors, Francisco Gómez-Jordana, on es deia textualment: *“las relaciones entre España y Andorra en modo alguno ofrecen per sé carácter internacional y por ende viene siendo doctrina de este Departamento que naturaleza andorrana no puede implicar ciudadanía o nacionalidad andorrana, ni por tanto condición alguna de extranjería, ni la existencia de ningún Estado (llámese República o Principado) andorrano, ni cabe referirse a “súbditos andorranos” en lugar de a “naturales de los Valles de Andorra”. En realidad, el régimen de Andorra, supervivencia feudal, no es otro que el de un señorío jurisdiccional **todavía** respetado por el Estado Español.”* (6) És a dir, que aquest respecte provisional podria canviar en qualsevol moment i el “Estado Español” passar a demanar l'annexió pura i simple d'un territori que considerava seu. Si aquestes clares tendències annexionistes no van fructificar va ser per diverses raons, principalment pel recolzament que Franco buscava

del Vaticà per estabilitzar el nou règim.

Les tensions entre els sollevats ja vencedors i el Copríncep s'agreuarien durant l'any 39, quan les autoritats franquistes van acusar Guitart de no fer prou per aconseguir que la gendarmeria francesa abandonés Andorra, inclòs un tancament de la frontera. El fet és que el destacament de la gendarmeria francesa sota les ordres del Coronel Baulard no va marxar d'Andorra fins l'any següent, quan França va ser ocupada per l'exèrcit alemany. Aquesta presència tossuda i continuada de la policia francesa en territori andorrà incomodava molt les autoritats franquistes que

(6) Andorra entre las Guerras. Gerhard Lang-Valchs. Pag 557 . 2018

veien en Guitart poca efectivitat en les seves gestions per aconseguir-ne la retirada. Guitart intervingué també decisivament en el controvertit “canje” de la pesseta republicana per la pesseta nacional que suposava finalment que a Andorra (contràriament al que va succeir a moltes zones alliberades) es canviessin tots els diners per la nova moneda corrent. Igualment la seva acció va ser determinant per aconseguir l’obertura de la frontera, encara amb presència de la Guardia Mòbil a Andorra.

El bisbe Guitart morí a Barcelona l’any 1940 de forma sobtada i les autoritats franquistes es trobaren més còmodes deixant la seu vacant i amb Ricard Fornes com a Administradors Apostòlic durant més de dos anys, és a dir, sense Copríncep a Andorra fins l’any 1943 quan s’anomenà Ramón Iglesias Navarri, un bisbe clarament posicionat al costat de les autoritats franquistes i que va ser el Copríncep mitrat durant més de 25 anys. Val a dir que en aquest temps, el Cardenal Gomà, que havia estat de facto delegat pel Vaticà a l’hora d’anomenar bisbes espanyols des de l’esclat del conflicte al 36, va assegurar que el successor de Guitart al front del bisbat d’Urgell seria un home prou afí al franquisme.

4.2 DE 1940 A 1943: UN COPRINCEP FRANQUISTA I UN COPRINCEP PRO-NAZI

L’any 1943 el nou Copríncep, Ramon Iglesias Navarri, franquista i molt proper a la dictadura, va visitar Andorra per jurar el seu càrrec en una visita prou tensa on s’hi va presentar el Veguer francès, l’Emile Lasmartres, sense ser convidat. El Copríncep francès, des de l’ocupació alemanya de França, Mariscal Pétain, va nomenar

Lasmartres com a Prefecte dels Pirineus Orientals i Veguer. Una primera conseqüència immediata de la ideologia feixista d’ambdós Coprínceps, **per sentència del Tribunal de Corts influït pel veguer Sansa, com afirma Pau Chica,** i amb acord del Consell General, va ser l’abolició del sufragi universal masculí l’any 1941 per tal d’assegurar la pau social i l’estabilitat del país,

Foto: Visita de jurament del Copríncep Iglesias. Lasmartres tercer per la esquerra (Font: Arxiu Nacional)

en un entorn prou convuls (ni a Espanya ni a la França ocupada hi havia eleccions lliures). Lasmartres era diplomàtic de carrera i des de Sant Sebastià, on va estar 20 anys, se'l va nomenar per Andorra. Era una persona rica, propietari del Château de Houchet, a Salies-du-Salat (Alta Garona). Evitava al màxim trepitjar el país al que considerava un llogarret perdut. El secretari del Veguer, Henri Larrieu (figura no reconeguda en l'ordenament jurídic andorrà) que vivia a la Vegueria francesa des de que es va encarregar el 1932 de la formació de la Policia andorrana, era qui tenia més tractes amb el país. Va mantenir desavinences amb Lasmartres, acusant-lo de dèspota i de lliurar als nazis diferents grups de refugiats francesos que havien arribat a Andorra. Indiquen Pau Chica i altres fonts periodístiques, que Larrieu, des d'Andorra es dedicava a activitats relacionades amb el contraban i es va enriquir de manera important. Les relacions complicades d'aquests personatges a Andorra, acabaren amb la destitució de Larrieu. Lasmartres al final de la II GM va fugir cap a Espanya.

L'any 1942, quan els Síndics i el Secretari General del Consell General tornaven de visitar al nou Delegat Permanent a Perpignà a través del Pas de la Casa, i els nazis ja havien arribat al Pas de la Casa, varen fer confiscar a la Gendarmeria els seus passaports. L'autoritat del Veguer francès difícilment podia estar allunyada dels fets. A propòsit d'aquest incident, en el Consell de 22/12/42 el Síndic Cairat informava:

“El M I Consell General, indignat, acorda enviar una comunicació a la Delegació Permanent de França de tenor següent:

Molt II. Delegat Permanent de França a Perpignà: L'Hble. Sindicatura referent al desagradable atropell que's va cometre en el lloc del Pas de la Casa pel Cap de la Gendarmeria francesa contra les persones del Síndic i del Subsíndic del Consell General. Dites autoritats, persones de tot crèdit i dignitat, amb motiu de una comunicació de

Foto del Gral. Blaskowitz, segons Alan Ward: Font: article Bon Dia diari 21/10/24)

“fetxa” 29/10/42 autoritzant-los-hi que per Decret del Excm. Co-Príncep francès, Cap de l'Estat Francès, de 12/9/42, vostre Il·lustre senyoria havia sigut nomenada Delegat de França per l' Andorra. L'Hble. Sindicatura, actuant conforme la llei i la costum, va personar-se a Perpignà a presentar-vos els seus respectes.

Els esmentats senyors segueixen desposseïts de llurs passaports i pendants encara de resolució el referit incident. El Consell General de les Valls en protesta, i prega de V I de

fer arribar la seva protesta tan amunt com pertoca per tal d'obtenir lo antes possible una resposta satisfactòria" (7)

S'ha dit de Lasmartres que convidava als militars nazis a fer passejades i sopars per Andorra.

Claude Benet documenta la incursió de la Gestapo a La Massana la tardor de 1943 per detenir el passador Eduard Molné, 5 polonesos (1 estudiant i 4 militars) a qui la xarxa d'Antoni Forné havia passat des de França. L'estudiant havia mort en la travessa. Molné i 2 polonesos van ser capturats al bolcar el cotxe en que fugien. 2 militars varen poder fugir. Els capturats van ser traslladats a França pels nazis. Molné, finalment va ser alliberat.

En algun moment es va plantejar per part dels alts comandaments alemanys la invasió d'Andorra: ho corrobora la presència documentada fotogràficament l'any 1943 d'un nodrit grup d'alts oficials nazis al país, incloent-t'hi probablement el general Johannes Blaskowitz, el militar de més alta graduació a la zona sud de la França ocupada. Ràdio Andorra i els telègrafs instal·lats al país es temia que fossin eines amb potencial de fer passar informació. L'amenaça de la invasió nazi d'Andorra va planejar fins l'any 1944 en que un cop alliberada França, un destacament de gendarmes francesos tornaren a entrar al país. S'hi van quedar fins 1945 tot i que el Consell General va demanar que es retiressin. Val a dir que el Copríncep Iglesias va respondre, segons es fa referència en el Consell Extraordinari de 17/11/44 convocat urgentment a les 15,55 h:

"Tenim a be informar-vos que a fi de compartir amb el Hble. Co-Princep francès la carga, responsabilitat i l' honor de protegir nostres estimades Valls contra tota incursió de grups incontrolats que puguin presentar-s'hi, i s'hi han presentat en repetides ocasions, hem determinat enviar-vos cent guàrdies que en estreta col·laboració amb els seus camarades francesos, salvaguardin vostre patrimoni moral i material i l' integritat del vostre territori. La presència d'aquests meus lleials servidors no modifica en res la situació actual dels refugiats polítics, els quals seran igualment amprats per nostra autoritat, mentre ells fessin una vida pacífica i respectin les Lleis i Costums del país que els dona cordial acollida. Tingueu també la seguretat i manifesteu-ho axis als nostres súbdits, que les dites forces

(7) Acta Consell General de 22/12/1942. Biblioteca Consell General

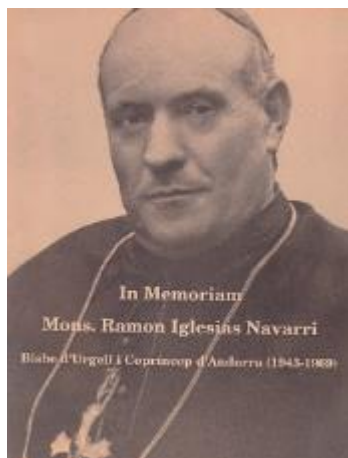
seran retirades tant bon punt com normalitzada la situació d' Europa els 2 Co-Prínceps, de comú acord, estimin que la presència d'aquells ja no es allí necessària.....Espero de tots vosaltres una franca col·laboració. Vostre Príncep que anhela el vostre benestar i vetllarà sempre per vostres sagrats furs i l' independència d' Andorra."

+ Ramón Iglesias Navarri, Bisbe d' Urgell i Co-Príncep d'Andorra.

Després d'una breu deliberació s'acordà contestar al Co-Príncep Bisbe:

*S'introdueix la missiva amb un agraïment a les paraules del Bisbe, però escriuen: ".....però el Consell General **considera que la presència de dites forces no e actualment necessària, per lo que li suplica molt respectuosament que's deixi en suspens**, amb la seguretat que, si en lo futur fos convenient, el Consell General es faria un deure de sol·licitar-les al seu Príncep Mitrat. Per lo anteriorment exposat, el Consell General suplica humilment a V E, que vulgui dignar-se intercedir prop del Co-Príncep de França, perquè siguin retirades a la major brevetat , les forces de protecció franceses, actualment en les Valls, les quals varen entrar sense haver sigut demanades."* (8)

Es a dir , el Consell requeria als dos contingents la seva retirada.

Malgrat tot plegat, des del costat de l'Espanya Nacional es produïen incidents a la frontera del riu Runer, com impedir el pas del Síndic i que va motivar el telegrama següent al Bisbe Iglesias:

*" **Altamente sorprendido** esta mañana en compañía Secretario Consejo General, vemos interrumpido el paso frontera Farga de Moles, STOP. Hoy telefonado vucencia y según contestación telefónica Administrador Telégrafos Andorra podíamos bajar, STOP. Acabamos efectuar nue-*

Foto: Ramon Iglesias Navarri, Cop. d' Andorra (Font, Google fotos)

*vamente viaje en balde. Agentes Policía Farga han manifestado rotundamente no dejarnos pasar, STOP. **Considero atropello persona Síndico** toda vez que lo mismo Secretario como yo vamos con el pase de frontera en regla, añadiendo además que bajamos por indicación nuestro Príncipe en viaje oficial, STOP. Suplico vucencia sedigne interceder a fin conocer motivo semejante actitud. Cairat"* (9)

(8) Acta Consell General de 21/7/1944. Biblioteca Consell General

(9) Acta Consell General de 21/7/44. Biblioteca Consell General

Encara que Iglesias era proper al règim franquista, va saber defensar la independència i sobirania andorrana davant dels intents annexionistes de les noves autoritats espanyoles i les pressions de les autoritats franceses, tant des de Vichy com de França alliberada. De fet, al seu discurs de jurament del càrrec ho va deixar prou clar assegurant que mentre ell fos Copríncep, **Espanya no menystindria la sobirania d'Andorra**. També va gestionar hàbilment les tensions generades per les emissions de Radio Andorra, evitant que fos tancada per les autoritats franceses.

Ràdio Andorra s'havia consolidat com a element de prosperitat del país, dels del moment en que va començar a emetre de la ma de Jacques Tremoulet a l'agost de 1939; però aquest fet va ser font de conflictes amb França degut a que es tractava d'una denominada "emissora perifèrica" que escapava al control de l'Estat francès. En el Capítol 7 fem una detinguda història tant de Ràdio Andorra com de Sud Ràdio, fins el tancament d'ambdues en 1981.

En l'entorn "autoritari" del moment cal entendre que hi va haver molts andorrans i també alguns membres del Consell que o bé eren políticament propers als règims totalitaris dels països veïns, o bé els feien el joc per tal de poder-s'hi relacionar i fer negocis. Un cas que ha sortit a través del diari digital "La Valira", segons s'indica en el mateix *"gràcies a la descatalogació d'un informe secret de les autoritats americanes"*, és el de Manuel Cerqueda Escaler, president del Banc Agrícol i Comercial d' Andorra, a qui els americans acusaren de tenir tractes amb el règim nazi alemany, i en concret de facilitar als alemanys el finançament i logística necessària per passar carregaments de llana i wolframi - tungstè - material necessari per les bombes aèries i la fabricació de tancs, des de les mines d'Espanya i a través d'Andorra, cap a Alemanya. També de la col·locació de l'or espoliat pels nazis durant l'ocupació de França.

Oferim el text publicat, procedent de la intel·ligència nord americana, que es considera autèntic, si bé el contingut del mateix no està, a dia d'avui, contrastat amb una segona font, segons ens ha manifestat l' historiador P. Chica en conversa personal.

*"Reliable information, dated 13 June 1945, indicates that today subject is considered to be **one of the richest men in Andorra** and referred to as one of the wealthiest men on*

the Spanish side of the Pyrenees. He is considered to **be the biggest gold holder** in that region and his fortune is considered to be in the hundreds of millions.

It is known that during the German occupation of France he handled the exchanges for many wolfram and wool shipments brought by the Germans into Spain through Andorra. He became the cashier for all the larger chains of agents operating in southern France. It is further reported that he received and effected the exchange of all the gold shares and currency that the SD, Gestapo, and Abwehr officials took out of France during its occupation by Germany and after its liberation.

The majority of the personnel who worked for the Germans are known to have carried on their financial transactions through the “Banca Agrícola y Comercial de Andorra”. Since there is no international control of entry of stock and money to Andorra and since we have information that anyone is able to open an account for anyone else, irrespective of where he lives, and since the Banca Agrícola y Comercial de Andorra is the only bank in Andorra, the scope of subject’s activities is unlimited.” (10)

5 ANDORRA AFECTADA DE PLE PER LA II G. MUNDIAL

Greus dificultats per Andorra derivades de l’ocupació nazi de França , la solidaritat amb els perseguits i refugiats i una gran complicació de relació amb els Coprínceps, varen presidir el país durant la II G Mundial. Aquí ens hi aproximem.

5.1 ANDORRA AMB TOTA MENA DE DIFICULTATS

En aquesta nova guerra, Andorra va haver de fer front, des de la neutralitat, a nous problemes econòmics, alimentaris i humanitaris. La dura postguerra espanyola afectava també les transaccions comercials del Principat i la guerra mundial no va fer més que empitjorar la situació, ja que ara també França es trobava en una situació crítica. El racionament i el control dels preus per part del Consell, instaurats al país des

5.2 SOLIDARITAT AMB ELS PERSEGUITS: LES XARXES D’EVASIÓ I LA SEVA RELACIÓ AMB EL CONTRABAN.

També aquí la qüestió dels refugiats va prendre una gran rellevància. D’ençà de l’ocupació nazi de França la primavera de 1940 i l’augment de les persecucions a jueus

(10) Digital la Valira 4/9/2020

a tots els països europeus ocupats pels nazis, milers de persones - des de jueus a soldats aliats, molts d'ells paracaigudistes abatuts - , es van veure obligades a creuar els Pirineus per fugir de l'horror nazi o, en el cas del soldats, tornar als seus països d'origen per incorporar-se de nou al front de guerra amb l'objectiu de salvar la vida i seguir combatent el feixisme que representaven les potències de l'eix. Evadits i soldats van creuar Andorra gràcies també, com havia passat durant la Guerra Civil espanyola, al coneixement del terreny dels guies autòctons i catalans, majoritàriament contrabandistes, que els van ajudar a superar el gran desnivell de les muntanyes andorranes fins a entrar a Catalunya, on van tenir com a destí els consolats i les seues d'associacions com la Creu Roja britànica a Barcelona.

Parlar de passadors ens dona peu a tractar el tema del contraban, en especial durant la II G Mundial. Activitat secular al Principat, les guerres del segle XX van marcar-lo profundament. Molts passadors de persones, com hem dit, eren contrabandistes que van compaginar la tasca de guiar persones amb el transport de productes entre

Retrat familiar de postguerra: Carlos, àlies de Józef Wegrzyn, es va casar amb Irena Sluwicka, probablement entre el 1947.

fronteres, en especial el tabac i altres bens de consum, ja que la guerra havia generat una gran escassetat tant a França com a Espanya.

En la postguerra, el contraban va seguir sent una activitat econòmica rellevant. Amb el racionament i les dificultats econòmiques, Andorra es va convertir en un centre de proveïment per a moltes mercaderies que

Foto: El Passador, "Carlos". (Font: Bon Dia diari 19/11/21)

escassejaven als països veïns. Els contrabandistes operaven en grups organitzats transportant tabac, rellotges, gasolina, peces de recanvi per a automòbils i altres productes molt demandats. La gran majoria de les xarxes de passadors les gestionaven sobre el terreny guies formant grups organitzats. Aquests grups van aconseguir salvar milers de jueus perseguits i soldats aliats: les Xarxes d'Evasió. Es parla d'unes 20 xarxes operant a Andorra.

Aquestes xarxes, dirigides pels serveis secrets de països aliats com la Gran Bretanya i per la resistència de països com França, Bèlgica o Polònia, pagaven entre 2000 i 3000 pessetes per cada persona arribada sana i estalvia, i es van nodrir d'agents que, en el cas d'Andorra, van tenir una importància rellevant degut a la posició geo-estratègica del país, al bell mig del Pirineu. Farem esment a la principal xarxa operativa al país, on refugiats catalans juntament amb ciutadans andorrans: Antoni Forné, Joaquim Baldrich, "Carlos" - resistent polonès establert a Andorra-, J Vicente Conejos, Mompel, Solà, o Eduard Molné - xofer i fill de l'Hostal Palanques de la Massana des d'on actuava la xarxa- i conjuntament amb Francesc Viadiu (actuant des de Sant Julià) van participar en la principal d'aquestes organitzacions, ja fos com a guies o com a agents indispensables per aconseguir espais segurs al país.

Com va passar en el cas del conflicte espanyol, és difícil saber amb exactitud quantes persones van travessar Andorra durant la Segona Guerra Mundial, ja que la xifra varia segons les fonts consultades: entre les xifres més rellevants, destaquem les 80.000 persones que l'historiador Josep Calvet estima que van creuar el Pirineu i les 8.000 que va calcular la prefectura de Perpinyà van travessar la serralada per Andorra. El que sí és evident és que, com va passar durant la Guerra Civil espanyola, Andorra va ajudar milers de refugiats a fugir de la repressió amb un indubtable èxit. Això es pot demostrar si comparem les xifres d'evadits detinguts a Sort i a la Seu d'Urgell (on hi havia la presó més propera a Andorra) : a la capital del Pallars Sobirà trobem uns 3.000 detinguts mentre que a la Seu d'Urgell només se'n comptabilitzen 485.

El darrer "passador" viu establert a Andorra i que va morir el 2011, va ser en Joaquim "Quimet" Baldrich. Era el prototip del guia-passadors: gran coneixedor de les rutes de muntanya degut a les seves activitats anteriors i persona de gran valentia. Es podia vanagloriar de que mai havia perdut un sol individu recollit a França i normalment, després d'un descans en algun dels hotels que ja existien a Andorra - en especial a la part alta de Escaldes - continuar viatge, generalment fins Manresa, on en tren ja arribaven a Barcelona i d'allà amb l'ajut dels Consolats a la ciutat comtal, segons la tipologia, seguien cap a Gibraltar, nord d'Àfrica o altres destins.

Baldrich té un episodi que ell mateix va relatar a la premsa, i que volem explicar:

En certa ocasió que tornava de França amb dos companys seus de la xarxa d'evasió del Palanques, en passar per l'Estany Negre un d'ells es va aturar, va assenyalar sota un bloc de neu i li va dir: **"Ahí descansan"**. Els que hi descansaven eren dues parelles de jueus belgues a qui se suposava que havien de portar cap a Andorra, però a qui havien espoliat, mort i enterrat a mig camí, després de violar les dones. De fet, i segons Baldrich, el braç d'una de les infortunades víctimes emergia d'entre la neu.

Quan van arribar al H. Palanques, Baldrich li va explicar l'episodi a l'Antoni Forné, que era el seu contacte a la xarxa, amb l'avertiment: **"No vull tornar a treballar amb aquells dos individus"**. Setanta anys després encara se'n recordava dels cognoms, que consignem aquí perquè constin a la història fosca del país: **Mulero i Trallero**. Mai més no els va tornar a veure.

Deia Baldrich: **"Havies d'anar untant tothom... i era molt important no escatimar-hi diners. A l'estació de Manresa, per exemple, només es podien comprar un màxim de set tiquets, però jo arribava i deia: trenta-dos, i posava un feix de bitllets damunt el taulell"; i deia: "el canvi per a vostè". Ja ho entenien, ja... i problema arreglat!"**. (11)

Monumento que desde 2005 recuerda la gesta de la cadena de pasadores dirigida por Antoni Forné desde el hotel Palanques, y de la que también formaban parte Joaquim Baldrich, Josep Mompel, Alfred Conejos i Eduard Molné, el único que probó la hospitalidad de la Gestapo al ser capturado la noche del 23 de septiembre de 1943 y trasladado a la prisión del monte de Saint Michel, en Tolosa; fue liberado diez días después. Fotografía: Tony Lara.

Foto: Hotel Palanques, des d'on es dirigia una de les xarxes de passadors.(Font: Periòdic d' Andorra, 17/1/2009)

D'altra banda, la coneguda llegenda negra d'Andorra durant la Segona Guerra Mundial, popularitzada amb un reportatge de la revista espanyola sensacionalista "Reporter" l'any 1977, no té suficients suports documentals i materials. Si bé és innegable que a tot el Pirineu es van cometre crims durant la guerra, representarien una xifra ínfima en comparació a la d'evadits que van arribar amb èxit al seu destí a través d'Andorra. En tot cas, seria necessari un nou i profund estudi al voltant de l'evasió per Andorra du-

(11) El Periòdic d' Andorra, 17/01/2009

rant la Segona Guerra Mundial, que amb mètode i rigor històrics pugues desmuntar definitivament la llegenda negra popularitzada per la pseudo-historia, posant en valor el paper d'Andorra a les xarxes d'evasió.

Cal destacar que les xarxes no es van acabar immediatament després de finalitzada la II GM a Europa: nazis en fugida les varen aprofitar també per sortir cap a països sud-americans on començar “una nova vida”.

5.3 IGLÉSIAS, PÉTAÏN I DE GAULLE, COPRÍNCES EN TEMPS DIFÍCILS

Políticament, davant la guerra, Andorra es trobava en una nova cruïlla diplomàtica de difícil gestió. Després de la Guerra Civil espanyola, les relacions entre el Consell General encapçalat pel síndic Cairat i el nou executiu espanyol liderat per Franco van passar per un bon moment.

El copríncep Guitart va morir el febrer de 1940. Fins desembre de 1942 com hem indicat, no es nominà al ribagorçà Ramon Iglésias Navarri com a nou bisbe d'Urgell i Copríncep d'Andorra (1943-1969). A França, després de l'ocupació nazi, Philippe Pétain es va situar al capdavant del règim de Vichy i es va convertir en el nou Copríncep francès. A aquelles alçades, Andorra havia patit una forta regressió dels drets democràtics aconseguits l'any 1933, ja que l'any 1941 el Tribunal de Corts amb el Veguer Sansa amb vist i plau del copríncep Pétain i el beneplàcit del Consell General, van suprimir, com ja hem explicat, el sufragi universal masculí, amb el pretext d'assegurar la pau social i l'estabilitat d'un país que s'estava convertint en un dels centres de l'espionatge europeu. La supressió del sufragi universal no només s'explica amb l'esclat de la Segona Guerra Mundial. Amb les guerres, Andorra es va consolidar com un país d'acollida en constant creixement demogràfic gràcies a l'establiment de centenars de refugiats. En aquells anys, hi havia exiliats republicans que residien legalment al país, d'altres que ho feien il·legalment, persones de totes les tendències polítiques, espies internacionals i també activistes polítics de primera línia. Per aquest darrer motiu, la política d'acollida de refugiats per part d'Andorra no sempre va ser ben vista per Espanya i França. Entre els activistes polítics a l'Andorra d'aquells anys, destaquen els membres del maquis antifranquista, moviment que durant la Segona Guerra Mundial estava organitzat en la clandestinitat i que també actuava a les Valls.

En aquells moments, França ja havia estat alliberada i el general De Gaulle (primer, líder de la Resistència anti-Nazi i després President d' un govern provisional) s'havia convertit en Copríncep. La Segona Guerra Mundial ja havia acabat a Europa i Andorra havia aconseguit mantenir la neutralitat i la independència.

Nou anys després de l'inici de la Guerra Civil espanyola, Andorra per fi va veure com els veïns deixaven enrere dues guerres que havien afectat directament al país i podia, amb la pau, reprendre el creixement econòmic que havia iniciat als anys trenta. I encara més, amb els centenars de refugiats estrangers que van optar per establir-se de forma definitiva a Andorra.

5.4 TENSIONS DIPLOMÀTIQUES EN UN TEMPS CANVIANT.

Les dues guerres van aturar el creixement econòmic d'Andorra i van deixar sense

resoldre algunes de les qüestions més polèmiques entre el Consell General i els coprínceps, com l'estat de la concessió de F.H.A,SA o el control de Ràdio Andorra. A inicis dels anys trenta, el Consell General havia lluitat per aconseguir una major capacitat de gestió política dins del país. En aquest

Foto: Sortidor de gasolina "Mobile" al port d'Envalira (Font: Arxiu Claverol, postals antigues)

punt, el desenvolupament d'una feble Administració andorrana i, paradoxalment, les dues guerres van beneficiar el creixement administratiu i la consciència nacional, així com l'oficialització dels símbols d'Estat.

Davant de problemàtiques com la inflació i la consegüent manca de liquiditat per a fer front a despeses imprescindibles, el Consell General va crear nous tributs que van començar a desenvolupar una política fiscal més moderna, que s'allunyava de la imposició fiscal tradicional i aconseguia un major control econòmic del país per part del Consell. Però els intents del Consell per controlar els seus comptes tampoc no es va salvar de polèmiques amb els Coprínceps, que reclamaven aprovar i controlar els

Pressupostos emanats del Consell General, fet que va provocar que el Consell no elaborés pressupostos anuals fins a l'any 1953.

El moment de tensió més important que es va viure al país immediatament després de la fi de la Segona Guerra Mundial va tenir lloc el desembre de 1945, quan es van celebrar unes noves eleccions al Consell General.

L'any 1941, els Coprínceps havien suprimir el sufragi universal masculí aconseguit amb la revolta de l'any 1933. Acabada la guerra, el nou Copríncep francès, Charles de Gaulle, no va veure cap motiu per continuar amb aquesta restricció del vot - que havia quedat de nou només als caps de casa -, però el Consell va optar per fer les eleccions amb el sufragi censatari. Davant d'aquesta situació, De Gaulle va optar per adoptar una posició fèrria i va comunicar al Copríncep Episcopal que França no donaria validesa a les eleccions en no reconèixer el decret de 1941 de supressió del sufragi universal, que havia estat signat pel mariscal Pétain amb França ocupada pels nazis.

Així, mentre el Copríncep Iglesias Navarri, molt proper ideològicament al règim franquista, va donar suport als comicis de desembre de 1945 que van tornar a donar la victòria al síndic Francesc Cairat, França va trencar relacions amb Andorra. El sistema del Copríncipat, garant de la independència i integritat del territori andorrà i més en moments de conflicte com els que havien suposat les dues guerres anteriors, va entrar en perill de descomposició amb una interrupció de les relacions amb França que no es produïa des de la Revolució Francesa.

Tot i les tensions que anys enrere s'havien generat entre Coprínceps i el Consell General, és indubtable que els Consellers mai no havien volgut desprendre's de cap dels seus dos Coprínceps, sinó regular les atribucions de cadascun dels agents polítics del país.

La situació es va resoldre amb el Consell General tornant a acceptar el sufragi universal masculí el 23 d'agost de 1947, i d'aquesta manera es van restablir les relacions amb França. Sota aquest sistema democràtic, el síndic Francesc Cairat va continuar al capdavant de la política andorrana fins a l'any 1960.

5.5 UNA LENTA RECUPERACIÓ ECONÒMICA

Pel que fa a l'esfera econòmica, no es pot passar per alt la situació dels veïns d'Andorra entre el 1945 i el 1950: mentre França i tot Europa es recuperaven ràpidament de la guerra, Espanya continuava immersa en una greu crisi de postguerra, amb un racionament generalitzat que es va allargar fins al 1953, catorze anys després de la fi de la Guerra Civil.

En aquest context, si bé Andorra podia augmentar el comerç amb França, les limitacions comercials amb Espanya expliquen la lenta recuperació del creixement econòmic de les Valls. Aquest fet, però, no significa que el procés d'acumulació de capital que experimentava el país des de la concessió de F.H.A,S.A s'aturés, ja que Andorra va continuar els darrers anys de la dècada dels quaranta pel camí que portaria el país al benestar dels anys cinquanta i a l'increïble creixement econòmic dels

seixanta. La ramaderia i l'agricultura continuaven sent les activitats principals de les Valls, però paral·lelament s'estava generant una nova riquesa de la mà dels intercanvis comercials - no sempre legals, amb el contraban com a gran protagonista als anys quaranta-, de l'obertura de nous

Foto: Comerç al Pas de la Casa.(Font :Fons Alsina Martí. Arxiu Nacional d'Andorra)

establiments comercials regentats per refugiats espanyols i ciutadans andorrans i el creixement del turisme gràcies a la xarxa viària construïda als anys trenta. Només entre 1944 i 1949 la població andorrana va augmentar un 12,7 % i un nucli com el Pas de la Casa, fins llavors exclusivament ramader, va començar a convertir-se en un centre comercial. Lentament Andorra va deixar de ser un país d'emigració per convertir-se en un país d'immigració gràcies a noves oportunitats laborals. Aquest camí ja s'havia obert amb la concessió de F.H.A,S.A i es va consolidar amb els refugiats que després de la Guerra Civil espanyola van optar per residir a Andorra. Aquests refugiats, que en alguns casos van ser víctimes d'abusos laborals, són part imprescindible del creixement econòmic d'Andorra durant la segona meitat del segle XX.

6 DELS INICIS DE LA BANCA ANDORRANA A LA CRISI DE SOBANCA.

6.1 PRELIMINARS

El paper de la banca com a motor econòmic d' un país està fora de dubtes. A Andorra fins els inicis dels anys 30's no existia aquest motor econòmic. Un paper fonamental en la seva creació va ser, sens dubte, la concessió reeixida de F.H.A,S.A i tot el que va comportar. Amb els anys, el sistema bancari va créixer, va donar lloc a unes quantes entitats financeres, tancament d'alguna, fusions, adquisicions.....i en els nostres dies només tres (que també són de les inicials) operen al país: Andbank : Ex banc Agrícola + B Reig, Creand - Credit Andorrà - : Crèdit Andorrà + Vallbanc (BPA, part "banc bo") , Morabanc: Banc Internacional + Banca Mora + absorció de Banc Sabadell d'Andorra.

La història de com hem arribat fins a dia d'avui es molt llarga i no es pot plasmar completament en aquest treball. Per tant hem decidit centrar-nos des dels seus inicis, passant per la creació de Crèdit Andorrà, fet que va desencadenar conflictes i uns canvis molt importants, i l'ascens i liquidació de SOBANCA (per ser l'única fallida del sistema bancari). Tot plegat uns fets apassionants, com es veurà.

Volem advertir que en algunes referències utilitzarem "literalment" els fets explicats en contractes, dictàmens, Actes de Consell i Llibre de Decrets del Consell, al ser documents molt entenedors i que val la pena reproduir i conèixer tal com són, amb el seu llenguatge original.

6.2 ELS ORIGENS "REMOTS" I LA GÈNESI DEL PRIMER BANC A ANDORRA.

La creació de la banca a Andorra ja estava en els plans, als anys 1920, de Pau-Xavier Areny de Plandolit (fill de Don Guillem, metge, taxidermista i fundador del Museu Areny de Ciències Naturals a Ordino). Pau-Xavier sempre va voler fer "coses grans" pel desenvolupament d' Andorra.

Pau-Xavier, el 9/11/25 va sol·licitar al Consell General, la creació del "Banc d' Andorra" fent servir com a promotors persones del Consell d' Administració del Banc Hipotecari

Català de Barcelona, amb el suport “moral” de persones d’Andorra; tot plegat amb una exclusivitat de 50 anys. Aquest banc també havia d’obtenir concessions per l’aprofitament d’aigües durant 90 anys i pagaria 5 pessetes a l’any per cada cavall de força obtingut. També facilitaria crèdit al Consell, fins més de 1.000.000 de pessetes, per construcció de carreteres. Aquest projecte no va reeixir. Però Pau-Xavier no desistí i el dia 12/10/27 signà un contracte a Barcelona - on vivia de forma habitual - i que més aviat va ser un document d’intencions, amb Francesc Holgado i Miquel Mateu i Pla, on entre altres s’establí **“La concesión (per 90 anys) de la exclusiva para la constitución de un banco en aquellos Valles de Andorra, para toda clase de operaciones bancarias y financieras, cajas de ahorro.....y sin que se pueda autorizar el funcionamiento de ninguna otra entidad o particular para tal clase de operaciones”** (12)..... el qual, més tard, va servir de base per a la creació del Banc Agrícola i Comercial d’ Andorra, primer banc de les Valls. Pau-Xavier i Holgado quedarien al marge de la gestió del banc i també de les concessions hidroelèctriques (que després donarien lloc a F.H.A,S.A en una concessió posterior), mentre Miquel Mateu i Pla acabaria essent l’artífex de tot plegat. Els dos primers es comprometien a que la concessió fos atorgada a Miquel Mateu, del qual ja vàrem parlar el curs passat i vam incloure la seva biografia en el nostre treball.

La gran visió de Miquel Mateu, sempre entrelligat als fets del moment, va aparèixer de nou en primer pla arran d’una nova concessió del Consell General, aprovada en **Consell Extraordinari de 27/9/28**, el literal de la qual deia:

“El Consell ha acordat una CONCESSIÓ de salts d’aigua, l’exclusiva d’ un banc i dret de preferències sobre mines a favor dels Srs. Pere FORGEOT i GOMEZ QUINTERO (aquest darrer intervingué en la creació de FHASA). Altre concessió a favor del primer sobre la Publicitat d’anuncis en Andorra i altre sobre aigües termals, balnearis, etc. quals concessions queden firmades en documents separat, essent atorgada aquesta última a favor de la “Companyia d’ Andorra”.

També se firma altre document dient: que en cas de que els Concessionaris renunciessin a l’exclusiva del BANC, el Consell deurà imposar durant el terme de vint i cinc anys, a partir d’avui, un impost de CINC per CENT a qualsevol altra

(12) Fons documental sobre la banca any 1927. Biblioteca Consell General

BANCA que s'instal·li en Andorra, quedant la meitat de dit impost a favor del Consell i l'altre meitat a favor dels concessionaris.

El Consell Autoritza a una comissió de alguns Cònsols o propietaris per a que visitin als Il·lustres Co-Prínceps intercedint per el bé general del País a ratificar aquelles Concessions. Si es que se tinguin que modificar alguns punts de les mateixes en els que el Consell no hagués tingut el degut encert". (13)

Posteriorment es produeix la renúncia de Forgeot, recollida en el Consell Extraordinari de 7/1/1929. Literalment es diu:

*"S'envia una carta als Coprínceps comunicant la renúncia a la Concessió del 27/9/28 del Sr. Pere Forgeot, acceptant-la el Consell i indicant que no pot ser substituït per un altre persona, entenent, per tant, rescindida i caducada la Concessió indicada :" **per falta d'un dels concessionaris de la mateixa** i per lo exposat, entén que el Consell deu adoptar els acords necessaris per la efectivitat de lo exposat, notificant-ho a qui fos procedent. En vist de lo acordat se han adoptat per majoria els acords quals còpies s'adjunten. S'acorda també enviar al Sr Pere Forgeot copia del decret 163 del llibre de decrets i la següent comunicació al Sr Gómez Quintero: El Consell General d' Andorra, amb assistència dels principals notables de les Valls, en vista de la renúncia del Sr Forgeot ha acordat comunicar a Vostè, que faltant un dels concessionaris als quals s'atorgà la Concessió de 27/9/28, **entén que ha quedat rescindida o sense efecte dita concessió i així ho acorda.**" (14)*

Però arran de la Concessió de FHASA, **el Consell General, el 18/4/1929, acorda** amb caràcter irrevocable els següents temes:

- 1.- Crear un impost del 5 % sobre la xifra de negocis bancaris, exceptuant operacions de moneda estrangera i "giros" que afectin als andorrans.
- 2.- Premiar a Miquel Mateu i Pla, pels seus esforços i treballs en pro de la riquesa d' Andorra i la prestació d'aval al contracte de concessions i annexe, atorgat a favor dels Srs Boussac i Gomez Quintero (Concessió de FHASA), **EXIMINT-LO a ell o persona o entitat que ostenti els seus drets, durant 75 anys, de l' impost creat i de qualsevol que es puguin crear en el futur.** Per tant s'eximien de l'impost tota mena d'operacions bancàries que el Sr Mateu o els seus representants fessin a les Valls d' Andorra.

(13) Acta Consell General Extraordinari de 27/9/1928. Biblioteca Consell General

(14) Acta Consell General Extraordinari de 7/1/1929. Biblioteca Consell General

3.- Miquel Mateu i Pla vindrà obligat pel Consell General, i ostentarà la seva plena i absoluta representació a: Controlar, revisar i cobrar l' impost de les persones o entitats que per a fer operacions bancàries s'estableixin al país. Aquest impost cobrat l' haurà de compartir al 50 % amb el Consell General, essent la part del Sr Mateu en concepte de **despeses de control, revisió i cobrança**.

4.- Havent sigut renunciat el contracte de concessions que produí l'acord de Consell de 27/9/28, pel que es referia a l' impost allí esmentat , **queda aquell, sense cap efecte**.

Es a dir, ja tenim a Miquel Mateu i Pla i a qualsevol persona o entitat que ostentes el seus drets per un banc, lliure de l' impost i ingressant el 5% de l'operativa dels que es podessin crear en el futur, (compartint el 5 % amb el Consell General). Per tant, amb la creació de Banc Agrícol, i Comercial d'Andorra, S.A el 30/12/1930, amb seu a St.Julià de Lòria per part de Mateu i altres, aquesta entitat en tant que "ostentador dels drets de Miquel Mateu i Pla" quedava eximida de l'impost del 5 % i amb el dret a cobrar el 5% sobre l'activitat de qualsevol altre banc futur, a repartir amb el Consell.

6.3 CREACIÓ DEL BANC AGRÍCOL I COMERCIAL D'ANDORRA, S.A.

Com hem dit, el banc es creà el 30/12/1930 per escriptura del Notari Josep Picart i Vilanova. El capital fundacional de B.A.C.A, S.A era de 2.000.000.- pessetes, compost per 2000 accions de 1000 pessetes, totalment subscrites. En nombre d'accions: 500 Miquel Mateu i Pla, 700 accions Miquel Mateu Pla en representació del seu pare Damià Mateu i Bisa, 600 Lluís Desvalls i Trias (Maqués d'Alfarràs i ex President de la Caixa d' Estalvis i Mont de Pietat de Barcelona), 100 Joan Fornesa Puigdemasa (Banca Fornesa a La Seu) i 100 Bonaventura Rebés i Arís (Corresponsal del Banc d' Espanya a l'Alt Urgell). La família Mateu ostentava, doncs, el 60% % del capital. A més del capital es varen emetre 250 parts de fundador, sense valor nominal, que tenien dret a una participació en els beneficis socials un cop abonat un dividend del 7% a les accions. La família Mateu n'ostentava el 66,4 %. A sota el primer balanç de B.A.C.A, SA a 31/12/31 Els càrrecs socials inicials eren: President, Damià Mateu. Sots President: Joan Fornesa, Vocals, la resta dels accionistes fundadors. El primer director General fou M Cerqueda. El 7/11/35 morí a Barcelona, Damià Mateu i Bisa i les seves accions i la presidència del

Andorra se'ls treuen del davant amb bones paraules?. Aquests obrers forasters són pitjor que una pedregada.” (15)

Davant les eleccions a celebrar a finals de 1931 publicaren una pàgina en el seu Butlletí, on es deia:

*“Davant de les eleccions: Ni homes que deixin fer França. Ni homes que defensin el Bisbe. Ni homes que no combaten Mateu: **HOMES QUE DEFENSIN ANDORRA**” (16)*

L'aixecament militar a Espanya del 18/7/36 feu que Mateu, via Suïssa, passés a “zona nacional”. Ben acollit per Franco, va treballar pel seu règim fins que amb la victòria colpista es va convertir en l'home fort del dictador a Barcelona, essent nomenat alcalde i president de la Caixa de Pensions entre 1941 i 1944.

Foto: Damià Mateu Bisa (Font: Wikipedia)

No era fàcil per Mateu compaginar la Presidència del banc i els càrrecs polítics, i alguna Junta del banc es va celebrar al domicili de F.H.A,S.A a Barcelona, a la Plaça del Àngels, 7 . Amb els anys, degut a les seves renunciacions ,les accions dels minoritaris de BACA,SA van anar passant a diferents bancs espanyols (Banc Hispà Americà i Banc Espanyol de Crèdit) i les de Mateu, uns anys després de la mort del pare, a Manuel Cerqueda Escalé i a Bonaventura Riberaygua. Finalment en 1947 entren al Consell, J Coma i X. Sansa, quedant 100% en mans andorranes, que ja era una de les voluntats inicials de Mateu. La història del Banc continua, amb les creacions de la Caixa de Pensions i posteriorment de Crèdit Andorrà.

6.4 L'ARRIBADA DE LA CAIXA DE PENSIONS.

Una primera petició el 1927 per obrir Sucursal de la Caixa a Andorra la Vella feta per part de Francesc Moragues, director de l'entitat, va ser denegada pel Consell en estar

pendent la concessió que suposaria l'exclusiva bancària. Sí que l'hi haurien autoritzat a obrir llibretes d'estalvi però **prohibint** fer traspassos des dels comptes de la Caixa (s'entén de fora d'Andorra) cap a aquestes llibretes, així com també operativa pròpiament bancària, **en especials préstecs**. Moragues insistia, argumentant que no era un banc que ho demanava **sinó una institució benèfica** i que volia oferir les seves operacions de Previsió, Estalvis i Assegurances Socials, així com les de Crèdit Agrícola que ja feia a Catalunya. Com a conseqüència, i en les actes del Consell de la continuació del de Sant Tomàs de **18/12/1930**, es recull el punt següent:

“S’ha acordat nombrar una comissió per anar a consultar la qüestió de l’establiment a Andorra de la Caixa d’estalvis per a la Vellesa als senyors Pere Montané, de la Massana i Josep Coma, d’Andorra.”. (17)

Finalment, en el Llibre de decrets del Consell, i sorgit del Consell Ordinari de Sant Tomàs de data 18/12/34, en el Decret 3 : **s’autoritza la petició feta** en darrer terme els dies 24/9 i 20/11/34 **per Francesc Moragues - director de la Caixa de Pensions**. Per tant La Caixa ja podia obrir una Sucursal a Andorra la Vella, amb la premissa prèvia de que el 16/12/34 (dos dies abans), Francesc Moragues havia signat un **conveni amb Miquel Mateu** (aquest en qualitat de soci i apoderat del Banc Agrícol), **en el que Mateu renunciava a l'impost del 5%** sobre les activitats bancàries de La Caixa, **i a canvi d’aquest benefici**, la Caixa :

“ S’obliga a pensionar un vellet o velleta de cada una de les 6 parròquies de les Valls i en lo mateix modo y forma que fan los homenatges a la Vellesa y además emprarà el personal entre els andorrans, exceptuant, de moment els “Jefes” de cada una de les seccions que es creen, els quals per altre part, La Caixa d’Estalvis deurà fer els possibles pera substituir-los, en el seu dia, per personal andorrà.” (18)

6.5 CREACIÓ DE C. ANDORRÀ I CONFLICTES PER L'EXCLUSIVITAT I L'IMPOST DEL 5 %

Al desembre de 1949, Bonaventura Riberaigua, secretari del Consell

(17) Llibre Actes Consell General 18/12/1930. Biblioteca Consell General

(18) Llibre de Decrets del Consell General, sorgit del Consell de St. Tomàs del 18/12/1934

i accionista del Banc Agrícola i Comercial d'Andorra, va sol·licitar autorització per obrir un nou banc: **Crèdit Andorrà**, entitat de la qual ell seria l'únic propietari. Riberaigua ho argumentava en base a la seva experiència en llocs importants i de confiança durant quasi 20 anys a la sucursal de Barcelona de CREDIT LYONNAIS. Indicava que col·locaria com a Director Gerent al seu fill Ramon Riberaigua. El capital seria totalment seu i per tant *"genuïnament andorrà"*. També argumentava que en vida de la seva difunta mare, *"Casa Ramona"* efectuava operacions de canvi i operacions de préstec.

El 21 de desembre de 1949, el M.I. Consell General en va autoritzar l'obertura.

Bonaventura Riberaigua mantenia, mentre tant, les accions de B.A.C.A,S.A. Al cap de poc morí i la titularitat de Crèdit Andorrà passa al fill Ramon: Ens trobem, per tant, Crèdit Andorrà com accionista minoritari de B.A.C.A,S.A. Addicionalment, Ramón Riberaigua tenia vincles amb el banc Popular de Madrid pel que feia a Crèdit Andorrà, assistint a les Juntes de B.A.C.A,S.A, en qualitat d'apoderats de C.A, persones del Banc Popular.

La situació anterior, va causar inquietud i malestar a la direcció del Banc Agrícol que va presentar un recurs a la Delegació Permanent contra el permís per operar de Crèdit Andorrà. La Delegació va contestar el 7/12/1950 dient que el Copríncep francès acollia la petició i per tant, tractant-se d' un recurs de queixa, **això tenia l'efecte de suspendre la decisió del Consell d'autoritzar Crèdit Andorrà.**

Estant així el tema, en Sessió del Consell General de 30/12/1950 hi consta també un recurs de Banc Agrícol i Comercial davant l'autorització per part del Consell de CREDIT ANDORRÀ de B. Riberaigua. El Consell ho debaté per a saber de quina forma s'havia autoritzat en exclusiva durant 75 anys al Sr. MIQUEL MATEU i si això podia *"minvar els drets dels altres andorrans"*, i decidí portar a consultes l'esmentada autorització *"drets dels altres andorrans"*, i decidí portar a consultes l'esmentada autorització (19) ***"per si era Reglamentària, per si el Consell anterior no complí els preceptes reglamentaris "estatuits" per el que feia referència a Concessions i Exclusives i si tenia suficients poders per a poder-la atorgar"***.

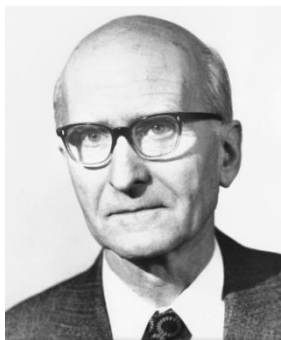
(19) Acta Consell General de 30/12/1950.Biblioteca Consell General.

Es van encarregar **dos dictàmens als advocats Antoni Forné i al V. Episcopal, Sansa.**

En ambdós s'arribava a la conclusió que tan l'exclusiva bancària com l'impost eren nuls per, bàsicament, **no haver-se aprovat en Assemblea Magna i no haver-los refrendat mai els Coprínceps.** Oferim, en Annex, literalment el que feu Antoni Forné, ja que es un document jurídic interessant.

A l'abril de 1951, un dictamen sobre l'impost del 5 % a la banca és emes pel Veguer Sansa a la Seu d' Urgell, fonamentalment en els mateixos termes que el d'Antoni Forné Jou.

Fruit d'aquests dictàmens, el 20/7/51 el MI Consell General emeté un decret regulador de creació i establiment d'entitats bancàries al país, Decret que no va arribar a ser efectiu però donava una idea de la professionalització que el Consell requeria per crear

una entitat bancària i per a què les ja existents s'hi adaptessin.

El Decret es donà a conèixer al Delegat Permanent de la Mitra i al Veguer francès, M André Bertrand perquè el cursés al Delegat Permanent francès.

El 1/6/51 el Consell General emeté una nova Ordinació, la V ,

Foto: M. Cerqueda Escaler, D G de BACASA (Font: Arxiu d'Andbank)

que deia: *“Queden suprimits tots els impostos actualment vigents sobre operacions bancàries i similars, fins i a tant no estigui determinada la reglamentació pel règim bancari que actualment està en estudi. (20)*

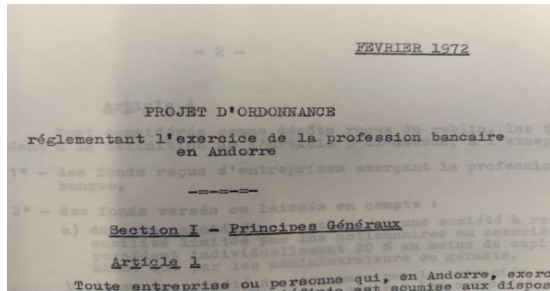
En 22/6/51 el Banc Agrícol, a través del seu accionista i Director General, Manel Cerqueda Escaler, envià certificat un document al Consell, on seguia insistint en la validesa dels seus drets, malgrat els dictàmens i les decisions que aquell havia pres. Per encara deixar més clares les coses per part del Consell: **El 20/7/51, aquest feu la redacció definitiva del Decret VI,** segons: *“Vista la relació feta per la Comissió nomenada*

(20) Acta Consell General de 6/1/1951, Biblioteca Consell General.

al efecte, ha deliberat respecte l'assumpte, acordant, per unanimitat, **suprimir total i íntegrament l'impost que existia damunt de les operacions bancàries**". (21)

Mentre tant, continuava expandint-se el sector bancari i el Consell decretà autoritzar Banca Reig , el 18/4/56, malgrat les continues reclamacions de B.A.C.A,SA

El 2 de setembre de 1957, el Veguer Episcopal remeté al Síndic un escrit dient: "Tinc

l'Honor de comunicar a V I S que, per ordre del MI Delegat Permanent, el M I Consell General s' ha d'abstenir de concedir autoritzacions de banques, fins i tant que sigui aprovada la reglamentació en estudi. Sense que això signifiqui l'aprovació, per la M I Delegació.

Foto: Capçalera d'Esquema reglament bancari (Font: Fons doc. bancaria 1957. Biblioteca del Consell)

Permanent, de les que hagi pogut concedir. (22)

Per nou escrit signat ara pels 2 Veguers el 6/7/83 !! , es recorda que l'escrit anterior - de 1957- segueix en vigor!!!. Hem resseguit tots els Decrets i lleis fins 1992 dels Coprínceps i els seu Delegats Permanents i **no s'ha trobat cap declaració que derogues aquestes dues prohibicions.**

De fet, està clar que el Consell al llarg dels anys seguí decretant autoritzacions: Banc Internacional, Banca Coma, Banca Mora, Sobanca, Banca Cassany.....

6.6 EL CAS SOBANCA.

L'11 de novembre del 60 es va constituir la **Convenció de Bancs i Banquers Andorrans** amb l'objectiu de vetllar pel prestigi de la professió i unificar criteris d'actuació: Una mena de "Patronal bancària" que uns anys més tard va tenir un paper crucial en la primera crisi bancària del país: El cas SOBANCA.

(21) Decret VI Llibre Decrets Consell General 20/7/51 Biblioteca Consell General.

(22) Fons documental sobre la banca, any 1957 . Biblioteca Consell General.

L'any 1965 es va crear a Sant Julià de Lòria el *Banc Immobiliari i Mercantil d'Andorra*, autoritzat pel Consell General el 15 de juny, a favor de Josep Cuberes i Dolsa. Poc després, es va modificar la denominació per la de *Societat de Banca Andorrana* (SOBANCA). Una gestió poc transparent, tant pel que fa a l'accionariat com a la gestió interna, va portar l'entitat a acumular pèrdues ja el 1966, i els rumors d'aquest fet afectaren la captació de dipòsits.

El març de 1968, el consell d'administració de SOBANCA va iniciar gestions amb la **Convenció i les autoritats** donada la delicada situació del banc. Davant la possibilitat d'una fallida amb conseqüències internacionals, la Convenció va assumir la gestió del banc, i el Consell va intervenir la situació provocada per la suspensió de pagaments. Sense una legislació pròpia sobre fallides, els bancs andorrans van dissenyar una estratègia conjunta amb suport del Consell. Es va crear una Comissió Liquidadora i, posteriorment, es van nomenar administradors judicials. Fruit d'aquest esdeveniment, el dia 4 d'octubre de 1969 es va aprovar el Decret que regula els procediments de fallida i descriu la figura del **Concordat**. Aquest Decret és un dels pocs, que a dia d'avui segueix en vigor i és la norma que regula a dia d'avui, els procediments concursals.

7 LES RADIOS A ANDORRA

Ràdio Andorra va ser, juntament amb FHASA, part essencial de la història del Principat durant el segle XX. Al ser una de les concessions més importants del primer terç de segle es veia com una palanca per atreure capitals estrangers i aturar l'emigració, a més de significar per una gran part de la població, obertura i modernitat. La creació de l'emissora Ràdio Andorra anava lligada a FHASA, ja que sense energia elèctrica pel seu funcionament no podia existir. Des del primer moment, la multiplicitat d'interessos Al voltant de la ràdio, creà conflictes permanents entre les empreses concessionàries, el Consell General i els Coprínceps.

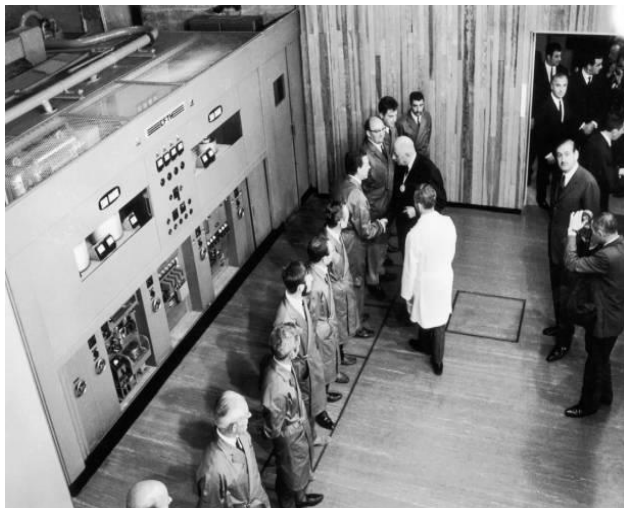
7.1 GÈNESI I NAIXAMENT DE RÀDIO ANDORRA

Ràdio Andorra nasqué com una radio perifèrica de capital francès, emetent mitjançant unes imponents antenes situades al costat del llac d'Engolasters (que encara es conserven) a la parròquia d'Encamp, centre geogràfic del país. Els estudis es van situar a

l'emblemàtic edifici exponent de l'arquitectura del granit, a Encamp - actual Ministeri de Turisme-. També posseïa oficines a l'edifici del Roc de les Anelletes, a Andorra la Vella, on es gestionaven aspectes administratius, de publicitat i la producció de programes.

El 14 d'agost de 1935, el Veguer francès va traslladar al Delegat Permanent, Prefecte dels Pirineus Orientals, un projecte de Bonaventura Vila Ribes, - andorrà nascut a Sant Julià de Lòria i domiciliat a Barcelona -, per instal·lar en territori andorrà una estació radiofònica. El dia 19 d'agost, el Consell General, en representació del poble andorrà, atorgà la concessió per un període de 30 anys. Es proposava una emissora per difondre música, programes infantils, cultura general, temes econòmics del país, informatius internacionals, publicitat, art, ensenyament i propaganda turística per atreure visitants.

En la concessió, signada pel Síndic Pere Torres, preocupava més el contingut ideològic que els aspectes tècnics i de localització, que no es concretaven. L'article 5 permetia a

Bonaventura Vila cedir o transferir els drets atorgats, amb la condició indispensable de posar-ho en coneixement del Consell General per tal que l'aprovés.

El concessionari es comprometia a regalar receptors a les escoles i als Comuns, amb el compromís que les emissions es mantindrien al marge de

Foto: Visita del Copríncep De Gaulle a Ràdio Andorra. (Font: Internet Google)

Tendències polítiques i socials. S'establia una garantia de 6.000 pessetes i un cànon de 6.000 pessetes i un cànon de 10.000 pessetes anuals. En l'article 16, el Consell es comprometia a donar suport al concessionari per tal d'obtenir l'aprovació dels Coprínceps.

7.2 TRASPÀS DE LA CONCESSIÓ I PASSOS PEL DISSENY DEFINITIU DE L'EMISORA

Des del primer moment, Vila ja tenia la intenció de traspasar la concessió. En un principi, representava els interessos d'un grup d'empresaris catalans. Obtinguda la concessió, Vila

demanà a l'empresari i polític català Miquel Mateu, promotor de FHASA, la col·laboració en el projecte, però davant la seva negativa, buscà el finançament a França, on va ser rebut pel senador de l'Ariège Paul Laffont, defensor de la ràdio privada. Va ser Laffont qui posà en contacte Vila amb Trémoulet, empresari radiofònic, juntament amb Léon Kierzkowski de la societat Radiophonie du Midi.

Feia la impressió que Trémoulet ja havia demostrat interès per la concessió i possiblement va fer gestions per contactar amb Vila. Segons l'autor francès Louis Noguères, que reproduïx una carta del Veguer francès de 22 d'agost de 1935, adreçada al Delegat Permanent, a Vila se'l descrivia com home acomodat, vinculat al sector industrial català, que estiujava a Barcelona on també s'havien descrit la seva filla i el seu gendre, que esdevingué andorrà per matrimoni.

En la mateixa carta el Veguer donava el seu parer: una emissora tant potent com la que proposaven, només podia interessar a una agència de publicitat que busques eludir les responsabilitats fiscals al seu país. Noguères apuntava, de manera intencionada, que en les mateixes dates de la concessió de Radio Andorra, Jacques Trémoulet, artífex de l'emissora, creà a França l'agència publicitària Radio-Informations.

El 10 de juny de 1936 morí a Barcelona Bonaventura Vila, i les hereves de la concessió de Radio Andorra varen ser la vídua i la filla, les quals nomenaren apoderat a Estanislau Puiggròs, gendre del difunt i andorrà per matrimoni.

A partir de la mort de Vila, els concessionaris van incrementar els esforços per aconseguir el reconeixement dels Coprínceps. Puiggròs, en nom de les hereves de Vila, sol·licità al Consell l'ampliació del termini de concessió fins a seixanta anys. Una vegada feta la demanda i segurs d'aconseguir-ho, Caterina Llobet i Dolors Vila signaren el contracte d'associació amb Jacques Trémoulet i Leon Kierzkowski el 18 d'agost de 1936, transferint-los la concessió per una durada de deu anys.

El document privat, signat a Tolosa de Llenguadoc davant de notari, estipulava que les hereves havien d'aportar la Concessió i ratificació del Copríncep Episcopal, i Trémoulet i Kierzkowski els seus coneixements en matèria de radiodifusió, el concurs tècnic per instal·lar i explotar l'emissora i la ratificació del Copríncep francès. Els accionistes

andorrans es comprometien a traspasar, en el moment que comencessin les emissions, totes les seves accions a Trémoulet i Kierzkowski a canvi d'una compensació econòmica variable, en funció de la potència que s'autoritzés. La part andorrana es reservava la delegació de l'emissora en territori espanyol, per explotar el mercat publicitari.

A canvi d'una contraprestació econòmica a Dolors Vila i d'un sou a Estanislau Puiggròs, **Trémoulet i Kierzkowski esdevingueren els nous beneficiaris de la concessió de Ràdio Andorra.**

També s'estipulà la creació d'una societat per a la construcció i explotació de l'emissora, un cop obtinguda la ratificació dels Coprínceps, amb una repartició del capital a parts iguals entre els socis francesos d'una banda i les hereves de Vila i Puiggròs, de l'altra. També es garantia a Puiggròs el càrrec d'administrador de la societat i una remuneració mensual durant la durada de la Concessió.

Gairebé un any i mig després de sol·licitar l'ampliació del termini de la concessió, el 30 de novembre de 1937 el Consell General l'amplià per trenta anys més, fins un total de seixanta.

En la addenda que s'afegí a la concessió de 1935, signada per Puiggròs com apoderat i el síndic Francesc Cairat en representació del Consell, tampoc s'especificaven les condicions tècniques. Es preveïa que els cànon es mantindrien en 10.000 pessetes anuals durant els deu primers anys, que s'incrementarien a 15.000 durant els vint següents i a 20.000 els trenta anys restants.

7.3 OBSTACLES PER PART DE FRANÇA I POSTERIOR SOLUCIÓ.

L'administració francesa era partidària de que l'emissora tingués una potència limitada i que se n'especificuessin les característiques tècniques. El novembre de 1938, el Delegat del Copríncep francès refusava una emissora de 200 KW de potència, tal com pretenien els concessionaris. Va ordenar a Sindicatura que atures els treballs que havien començat a Encamp. El Síndic va fer cas omís de l'ordre i un mes després, també el ministre francès de les PTT (Postes, Télégraphes et Téléphones), es declarà en desacord amb la construcció de Ràdio Andorra.

Va ser el Copríncep Episcopal, Mn. Guitart, exiliat a San Remo degut a la Guerra Civil espanyola i que secundava la idea d'una emissora potent, qui va sol·licitar al Delegat Permanent francès la ratificació de la Concessió, a canvi d'acceptar, provisionalment, les potències d'emissió indicades per França.

El 15 de novembre de 1938 el ministre d'afers estrangers francès va comunicar a la Mitra que el Copríncep Albert Lebrun acceptava la construcció d'un emissor de 60 kW en ona mitjana i 1 kW en ona curta, supeditat a la redacció d'un plec de condicions que

especifiques les característiques tècniques. El delegat de la Mitra acusà recepció de la carta d'aprovació i comunicà que, malgrat que la potència en ona curta no era la desitjada, el Copríncep bisbe acceptava.

El Copríncep francès encarregà un plec de condicions que no figurava en les clàusules de la concessió. El 15 de juliol de 1939 s'enviava a la Mitra i cinc dies després el bisbe respongué aportant les correccions oportunes. Un mes més tard es va autoritzar l'inici de les emissions en prova - poc

Foto: Locutora de R Andorra (Font: Internet Getty images)

abans d'esclatar la Segona Guerra Mundial- , circumstància que aparcà el tema del plec de condicions fins a l'acabament de la Guerra.

7.5 RADIO ANDORRA I LA XARXA TELEFÒNICA INTERNA

Ràdio Andorra va tenir el seu paper en el desenvolupament de la xarxa interna telefònica els anys 1940's. Les seves necessitats de posar en contacte els diferents centres de l'empresa van dur a construir unes xarxes amb fils subjectats en pals de fusta, que al llarg dels anys van comportar alguns "avisos" del Consell General, com aquests:

21/12/44: *"Es recorda al Sr. Dr. De Ràdio Andorra que des de fa temps, varis Hbles. Quarts tenen a la seva disposició els pals per efectuar l'instal·lació de la Xarxa Telefònica, quals instal·lacions al no efectuar-se els hi ocasiona greus perjudicis, tota vegada que a més de la falta dels corresponents telèfons, els pals tallats fa dies, es deterioren"*

20/12/45: *“El M I Consell General en la sessió ordinària d’avui, ha acordat adreçar-vos la present comunicació, fent-vos avinent l’absoluta necessitat de no demanar la construcció de les xarxes telefòniques sol·licitades, evitant que els pals ja tallats es podreixin, qual cosa irroga greus perjudicis als interessats.*

Fer de manera que les comunicacions no s’interrompeixin amb tanta freqüència, donant-se el cas, molt sensible, de veure’s incomunicades les Parròquies.”

14/6/47: *“Comunicació al Director de Ràdio Andorra. : La necessitat de procedir a instal·lar lo més ràpidament possible els telèfons als pobles de : Erts, Pal, Arinsal, i a més vetllar pel bon manteniment de les xarxes, així com, en la mesura de l possible, que l funcionament telefònic de les Valls tendeixi a millorar” (23)*

7.5 DEBAT A FRANÇA SOBRE LA RADIODIFUSIÓ: RAONS FINANCERES I FISCALS PER CREAR L’EMISORA.

Als anys 30, el naixement de Ràdio Andorra, coincidí amb el debat de que era objecte la radiodifusió a França. Existien els partidaris del monopoli estatal i els defensors de la liberalització de les ones. En 1933 les emissores privades obtingueren l’exclusivitat de la publicitat, que entre 1936 i 1937 començà a través de falques gravades; es quan s’instauraren les primeres taxes a la potència dels emissors i als beneficis de la publicitat.

Son els fets explicats i la inseguretat que provocaven, el que feu que Trémoulet, propietari d’una cadena d’emissores privades franceses, s’aventurés a la creació de les ràdios perifèriques. Aconseguir el control de la concessió de Bonaventura Vila sobre Ràdio Andorra, fora de territori francès i a prop de la frontera, constituïa una oportunitat que no podia deixar escapar.

Bonaventura Vila ja va iniciar el seu pas per Ràdio Andorra amb l’ objectiu de fer negoci traspassant la Concessió. Posteriorment els avantatges fiscals d’ubicar-se a Andorra pesaren molt: La “fiscalitat” andorrana (més aviat els cànon i lloguers) no tenia res a veure amb la francesa.

La ràdio d’aquells temps comptava amb els ingressos provinents del pagament per part dels oients per emetre música a demanda i missatges a persones fora del país (**“peticions pagades”**), un model de negoci normal en les emissores comercials de l’època.

(23) Actes Consell General de 31/12/1944, 20/12/1945 i 14/6/1947. Biblioteca Consell General.

Amb el temps, el fet d'aconseguir ingressos per emetre Publicitat, tant d'empreses espanyoles com franceses: Monsavon, Colgate, Aspro, Sigma, van fer que els ingressos comencessin a créixer i que el diferencial fiscal oferís una rendibilitat addicional. La nova emissora li donava, a més, seguretat jurídica en fugir del control estatal del seu país.

La primera ràdio perifèrica de capital francès va ser Ràdio Luxemburg i la segona, Ràdio Andorra, ambdues finançades a través de la publicitat i amb una clara intenció d'evitar el control estatal.

Emetre des d'Andorra una programació que arribava a bona part dels territoris francès i espanyol, amb una mitja, garantia a Ràdio Andorra un volum important d'ingressos en concepte de publicitat. També emetia en ona curta per arribar a mercats més llunyans.

Ràdio Andorra, que va emetre abans que s'encunyés el terme "ràdio perifèrica", era vista des de França com una "ràdio estrangera" per alguns i per altres com una "ràdio pirata".

En 1945, acabada la Segona Guerra Mundial, es revocaren tots els permisos atorgats a les ràdios privades situades en territori francès. No així a les perifèriques que van esquivar el control estatal.

7.6 LA DÈCADA DELS 50 I 60's I LA CREACIÓ DE SUD-RÀDIO.

Les dècades dels cinquanta i seixanta, representen l'època daurada de Ràdio Andorra, que és quan aconseguí una de les quotes d'audiència més importants de la radiodifusió europea. Tot plegat fins 1958 que es quan apareix un competidor amb l'inici d'emissions per part de ***"Radiodiffusion des Vallées d'Andorre-Andorradio"***, més tard **S-Ràdio**

Foto: Emissor de SUD RÀDIO al Pic Blanc (Font:Internet Getty images)

emissora situada en el Pic Blanc, a més de 2600 mts. d'alçada i amb una elevadíssima potència - 900 kW - ,emetent en ona mitja des dels estudis de l'Av. Carlemany d'Escaldes-Engordany.

L'emissora va ser fundada per Estanislau Puiggrós (involucrat en la gènesi de Ràdio Andorra) i altres, posseint un 49%, juntament amb SOFIRAD, 51%, propietat de l'estat francès. S'adreçava bàsicament als oients del sud francès, especialment de Llenguadoc-Rosselló, Migdia-Pirineus i Aquitània. Durant la dècada dels anys setanta, Sud Ràdio va assolir les cotes més altes d'audiència. Sud Ràdio va emetre des d'Andorra fins 1981 a l'acabar el termini de concessió radiofònica. A més, a França ja s'havien liberalitzat les emissions, i per tant des de fora de territori francès ja no tenien sentit. L'emissora a Andorra no era necessària.

Tot plegat va portar a Sud Ràdio a traslladar-se a França i emetre des de prop de Tolosa de Llenguadoc fins 2017 en que es traslladà a la regió parisenca, emetent en FM i via web, fins els nostres dies.

7.7 RADIOS I SOBIRANIA

Durant els anys setanta, la classe política andorrana, secundada per l'opinió pública, exigia revisar el sistema de concessions radiofòniques, percebudes com una colonització cultural per la dependència exterior.

Cal recordar que el francès i el castellà eren els idiomes predominants en les emissions i que la programació s'orientava als països veïns i més lluny encara. L'Andorra dels anys setanta ja no tenia res a veure amb el país que, amb un model econòmic basat en el sector primari, havia atorgat la concessió de 1935.

7.8 EL TANCAMENT DE RÀDIO ANDORRA I ELS DARRERS FETS DE LA SEVA HISTÒRIA.

L'incompliment de les obligacions contractuals per part de Ràdio Andorra crearen malestar al Consell General que esperava obtenir un volum important d'ingressos però que els esdeveniments posteriors van demostrar que era una visió errònia. Finalment, el 2 d'abril de 1981 el Consell i els Delegats permanents van decidir el tancament de les emissions.

Analitzats els informes econòmics, es constatà que las quantitats degudes per canons al Consell i els salaris al personal de la Ràdio eren molt elevats i conseqüentment el 22 de setembre de 1982 es declarà la fallida econòmica de l'empresa gestora de Ràdio Andorra.

El 12 de gener de 1984, un grup d'antics professionals de l'emissora, en un acte reivindicatiu, varen reprendre les emissions en la mateixa freqüència històrica, evidentment sense autorització. L'aventura va durar pocs dies, fins que el Govern andorrà la va clausurar nova i definitivament.

Amb motiu de la visita del Copríncep francès Mitterrand el 1986, una quarantena d'antics empleats van denunciar que no se'ls havien satisfet els seus drets salarials.

Finalment, els problemes es van solucionar el març de 2009, al cap d'un mes de signar-se el conveni amb Espanya per la cessió de l'edifici i altres béns patrimonials de Ràdio Andorra. El Govern andorrà va fer una aportació de 855.000€ per afrontar las reclamacions econòmiques pendents des de 1981, principalment dels antics treballadors.

Cal destacar que la seu de Ràdio Andorra en el Roc de les Anelletes, abandonada i degradada, el 24/11/91 va patir un incendi (les causes del qual no es van arribar a aclarir , arribant inclús a parlar-se d' incendi provocat) que va destruir bona part de l'edifici, arxius i material històric de l'emissora.

ANNEX 1 . BIOGRAFIA DE FRANCESC VIADIU I FERRER

La vida de Francesc Viadiu és potser una de les menys conegudes dels que formaren part de la més important Xarxa d'Evasió a través d'Andorra, segurament perquè la seva estada a Andorra no fou massa llarga. En aquest Annex volem referir-nos-hi de manera succinta.

ELS INICIS DE LA VIDA DE VIADIU

*Francesc Viadiu i Ferrer nasqué a Solsona el 15/9/1900. Entre el 1921 i el 1924 va fer el seu servei militar en la dura Guerra del Marroc de la que va tornar en 1924. En l'àmbit polític, als anys vint ingressà a Estat Català. El 1931 va ser **un dels fundadors d'Esquerra Republicana de Catalunya** i a les eleccions de novembre de 1932 per constituir el Parlament de Catalunya, va ser elegit diputat per Lleida. El 1933 va ser nomenat membre de la Comissió Assessora d'Assistència Social de Catalunya. Per la seva participació en els Fets d'Octubre de 1934 va ser detingut i processat, igual que altres personalitats del partit.*

En els primers moments de la Guerra Civil, va presidir el Comitè Revolucionari de Solsona, on actuà amb fermesa per evitar que els grups d'incontrolats cometessin excessos a la

població, **Salvà la vida al bisbe Valentí Comellas i a nombrosos religiosos**, així com a persones de perfil dretà. Defensà també el patrimoni artístic i els edificis religiosos de la comarca, com la Mare de Déu del Claustre de la catedral de Solsona i el Santuari del Miracle.

Al principi de 1937 fou nomenat delegat d'Ordre Públic de la Generalitat a Lleida, amb la missió de fer-hi prevaler la legalitat republicana i l'actuació del govern català. La seva intervenció el duqué a un enfrontament obert amb els activistes de la FAI, en què destacà el seu suport a la població de Bellver de Cerdanya, que resistia el setge del grup comandat per l'anomenat "El Cojo de Málaga". Cessà en aquest càrrec el setembre del mateix any i passà a ser director general de Patrimoni Artístic de la Generalitat.

Després d'uns mesos, ja el 1938, va ser alcalde de Solsona, càrrec que exercí fins que la imminent arribada de les tropes franquistes a la ciutat l'obligaren a emprendre el camí de l'exili.

EXILI , RESISTÈNCIA I OPOSICIÓ AL FRANQUISME(1939-1975)

Acabada la guerra, els franquistes embrutaren la figura de Viadiu: el presentaren com a responsable dels crims i delictes que justament havia contribuït a evitar que agafessin proporcions molt superiors. Els seus béns foren expropiats, la seva família hagué de marxar de Solsona i els companys de partit foren durament represaliats. Exiliat a França, estigué uns

Foto: Francesc Viadiu i Ferrer (Font: memoriaesquerra.cat)

mesos als camps de concentració de la Catalunya Nord, però després anà a viure a Montpeller. Participà activament en la resistència contra l'ocupació nazi.

El 1941 s'instal·là a Andorra, primer a Canillo i després a Sant Julià de Lòria, i d'acord amb el servei secret britànic formà part d'una cadena internacional d'evasió, amb el nom d'Alexis, que hagué de canviar sovint per eludir el setge de la Gestapo. Intervingué en el pas per Andorra d'aviadors aliats, caiguts en territori francès i que havien de tornar a la Gran Bretanya, travessant la península ibèrica. Ell mateix es desplaçà de manera oculta fins a Barcelona en algunes ocasions. Viadiu convivia amb A. Forné, J. Baldrich, E. Molné, Solà, V. Conejos , "Carlos"

Des d'Andorra, feu diverses gestions per al seu retorn a Catalunya. El 1952, després de temptejar el terreny, es lliurà a les autoritats franquistes a la Seu d'Urgell. A partir de febrer de 1954 passà a presó preventiva. El consell de guerra es celebrà el març de 1955 i el condemnaren a una pena de vint anys, però va rebre tot seguit un indult complet. Un cop en situació de llibertat definitiva i en una situació econòmica força precària, treballà un temps com a representant de carbons i després per a l'empresa d'arts gràfiques i editora Gràfiques Roman, de la qual més endavant seria també accionista.

*Durant anys, milità a Esquerra en la clandestinitat i fou una de les personalitats del període republicà que, retornades a Catalunya permeté la continuïtat de l'actuació del partit. A la primera meitat dels anys setanta publicà dues obres que en bona part reflectien la seva actuació dels anys anteriors: **Entre el torb i la Gestapo** (1974) i **Delegat d'ordre públic a "Lleida la Roja"**(1979). No tornà a residir a Solsona i el reconeixement dels seus conciutadans no li arribà fins després de la seva mort, produïda a Sant Llorenç de Morunys del 1992, Està enterrat a Taradell. (24)*

ANNEX 2: DICTAMEN DE L'ADVOCAT ANTONI FORNÉ SOBRE EXCLUSIVITAT BANCARIA I IMPOSTOS

*El primer dictamen sobre el tema denominat “**La Qüestió bancària a Andorra**” l’emet l’advocat ANTONI FORNÉ JOU. Forné, refugiat a Andorra, agent de la xarxa d’evasió més important del país i que començà a exercir com advocat en 1946, va arribar a ser Degà del Col·legi d’ Advocats d’ Andorra.*

Foto: Antoni Forné Jou, advocat. (Font, diari digital Altaveu 22/1/24)

ANTECEDENTS

1.- Aquesta qüestió neix de la disposició presa pel MI Consell General amb data 27/9/28: “El Consell ha acordat una **CONCESSIÓ** de salts d’aigua , l’ Exclusiva d’ un banc i dret de preferències sobre mines a favor dels Srs. Pere FORGEOT i GOMEZ QUINTERO. Altre concessió a favor del primer sobre la Publicitat d’anuncis en Andorra i altra sobre aigües ter-

mals, balnearis, etc... quals concessions queden firmades en documents separat , essent atorgada aquesta última a favor de la “Companyia d’ Andorra.

També se firma altre document dient: que en cas de que els Concessionaris renunciessin a l'exclusiva del BANC, el Consell deurà imposar durant el terme de vint i cinc anys, a partir des d'avui, un impost de CINC per CENT a qualsevol altra BANCA

que s’instal·li en Andorra, quedant la meitat de dit impost a favor del Consell i l’altre meitat a favor dels concessionaris.

El Consell Autoritza a una comissió d’alguns Cònsols o propietaris per a que visitin als Il·lustres Co-Prínceps intercedint pel be general del País, a ratificar aquelles Concessions. Si es que se tinguin que modificar alguns punts de les mateixes en els que el Consell no hagués tingut el degut encert”

2.-El Sr Pere Forgeot va renunciar “pura i simplement” a dita exclusiva bancària. El MI Consell General , per Decret no 163 de 7/1/29 , va acceptar la renúncia.

*3.-Al Sr Gomez Quintero el substituï el Sr Miquel Mateu Pla, el qual renuncià també a dita Exclusiva, **però no PURA I SIMPLEMENT** sinó que, a canvi, obtingué del MI Consell General un Decret-Conveni de data 18/4/29 , pel qual es crea amb “caràcter irrevocable”, un impost del 5% “sobre la xifra de negocis bancaris”, amb algunes excepcions. El control de dites operacions i el cobrament s’atorga al Sr Miquel Mateu, l’import del qual es repartirà per meitat entre ell i el MI Consell General. Al mateix temps, **s’eximeix al Sr Miquel Mateu de dit impost pel termini de 75 anys, i de tot altre que es pugui crear sobre operacions bancàries.***

4.-El Molt Il·lustre C General, per l’Ordinació quinta, de data 20/7/1951, acordà: “Vista la relació feta per la Comissió nomenada a tal efecte, ha deliberat respecte la mateixa, acordant, per unanimitat, suprimir total i íntegrament l’impost que existia damunt de les operacions bancàries”.

*5.-Havent-se, però, creat diverses entitats bancàries en els darrers temps (Crèdit Andorrà, Banca Reig, Banca Mora, etc..) el Banc Agrícola i Comercial d’ Andorra, SA, **pretén tenir dret a controlar les operacions bancàries d’aquestes entitats**, afectades per dit impost, i els ha requerit una a una a **que li exhibeixin la Comptabilitat i li paguin el 5% esmentat.***

6.-Les entitats bancàries o be han negat aquest dret al Banc Agrícola o be s’han limitat a no contestar dit requeriment.

ASPECTE JURÍDIC DE LA QÜESTIÓ:

*Com es desprèn dels antecedents ressenyats, tot el problema té el seu origen en la concessió d’ una exclusiva bancària atorgada pel MI Consell General el 27/9/28. **La qüestió està en aclarir si aquesta decisió fou vàlida.***

*Es tracta, evidentment, d’una Concessió amb exclusivitat. El procediment per a atorgar Concessions a les Valls d’ Andorra es prou coneguda: El MI Consell General, normalment en **Assemblea Magna**, o sigui assistit del Hbles. Cònsols i d’alguns contribuents de cada Parròquia, atorga la concessió, la qual, però, per a ésser ferma, ha d’obtenir **l’aprovació dels Excms. Co-***

Prínceps. Per aquest procediment s'atorgaren, en efecte, les dues més importants Concessions de les Valls: la de F.H.A,S.A i la de Ràdio Andorra.

En el present cas consta l'atorgament per part del MI Consell General, reunit en Consell Extraordinari, **però NO EN ASSEMBLEA MAGNA**. Fins i tot hi ha constància de que es nomenà una Comissió per a sotmetre dita Concessió, junt amb altres, a la "ratificació" dels Excms. Coprínceps. **El que no consta enlloc es que els Excms. Coprínceps l'hagin ratificat o confirmat. Hi ha indicis de que la varen refusar, si bé al que emet aquest informe, no li consta de manera fefaent.**

En conseqüència, tot el castell de cartes muntat a l'entorn d'aquesta pretesa concessió i exclusiva, cau per la seva base. No hi ha tal concessió, ni tal exclusivitat, sinó una simple proposició de concessió, atorgada pel MI Consell General el 27/9/28.

Conseqüència jurídica d'aquesta invalidesa inicial: La més important de totes es que tot el Decret de 8/4/29, atorgat en forma de decret-conveni **es ABSOLUTAMENT NUL i sense cap força legal**, per les raons següents: 1a. Perquè es basa en el Decret de 27/9/28, pel cas de renúncia de la concessió per part dels concessionaris; i com s'ha vist, dit Decret restà sense cap efecte legal, **al no ser ratificat pels Excms. Coprínceps**. 2ona, perquè el **Sr Miquel Mateu no podia renunciar vàlidament un dret, es a dir, una Concessió d'exclusivitat bancària, que no havia encara adquirit, per no haver estat confirmada pels Excs. Coprínceps**.

En realitat, aquest tipus de Concessió, aquesta Exclusivitat bancària, com tampoc l'exclusivitat sobre Publicitat, **no serien jurídicament vàlides sense la renúncia de tots i cadascun dels ciutadans andorrans al seu dret de llibertat de professió, reconegut com a dret individual inherent a la condició de súbdit andorrà pels Usos i Costums:** El que explica perfectament que els Excms. Coprínceps no hagin confirmat una decisió, evidentment mancada del degut encert".

Comprentent-ho així, el MI Consell General, en el moment en que varen començar a aparèixer noves entitats bancàries, havent-se de pronunciar sobre aquest problema, **decidí resoltament "suprimir total i íntegrament l'impost que existia damunt de les operacions bancàries"; amb qual decisió brillà aquesta vegada almenys aquell "acert" al qual aspiren les Corporacions Públiques Andorranes en les seves decisions**. En definitiva, es rectificà d'aquella manera un greu error comès el 27/9/28 i el 8/4/29.

CONCLUSIONS GENERALS: Es poden atorgar Concessions sobre l' utilització dels bens públics (aigües, mines, etc...) i encara respectant els usos particulars d'aquest bens. **El que no es pot fer és atorgar amb exclusivitat l'exercici d' una professió legal, com es la bancària, o la publicitat**. Per a que tals exclusivitats fossin vàlides seria indispensable que, abans de res, tots i cadascun dels ciutadans andorrans haguessin renunciat al seu dret a exercir aquestes professions, i encara aquesta renúncia en res no obligaria als seus descendents, els quals serien ben lliures de renunciar o no a aquest **dret individual inherent a la seva condició de súbdits andorrans**. Signat el 10/1/51 per Antoni Forné Jou ,a Andorra la Vella (25).

9.- BIBLIOGRAFIA I FONTS DOCUMENTALS.

- Biblioteca del Consell General: **"Actes del Consell General" del 1/1/1939 al 31/12/1948.**
- Biblioteca del Consell General: **"Llibre de Decrets del Consell. 1930 a 1940"**
- Biblioteca del Consell General: **"Fons de documentació bancària des de 1925 fins 1983 : Decretes, Supliques, Resolucions, etc."**
- Bon Dia diari del dia 22/10/2024: **"Antoni Forné, abans de la Gestapo"**. A. Luengo
- Bon Dia diari 21/10/24 : **"Era Blaskowitz"** Article de A.Luengo relatiu a l' Investigació d'Alan Ward sobre el General Johannes Blaskowitz
- Claude Benet: **"Traces de la Segona Guerra Mundial a Andorra"**. Ed Anem, 2023
- Claude Benet: **"Guies ,fugitius i espies (Camins de pas per Andorra durant la Segona Guerra Mundial)"**. Ed Andorra Història, 2009
- Diari d' Andorra 2/05/21: **"El Primer Banc"**. Albert Canés
- F. Cabanes: **"75 Anys de banca i historia andorrana"**. Ed Banc Agrícola Reig, 2005.
- El Periòdic d' Andorra: Article de 17/01/2009: **"Mor als 95 anys Joaquim Baldrich, penúltim supervivent de la xarxa que Antoni Forné dirigia des del Palanques"**.
- Gerhard Lang-Valchs: **"Andorra entre las guerres"**. Ed Círculo Rojo, 2018
- Josep Calvet i Bellera , **"Papers de recerca històrica, 4: 67-78 (2004)"** ,Societat Andorrana de Ciències, Andorra
- La Valira (diari digital): **"Informe secret dels EEUU sobre el Wolfram i Manel Cerqueda Escaler durant II G M"**. 4/9/2020
- Maria Jesús Lluelles Larrosa : **"Les ràdios andorranes, una qüestió de sobirania"**. Ed. Ministeri de Cultura. 2018
- Maria Teresa Cairat: **"El Síndic Cairat, el meu padrí"**. Ed Andorra, 2016.
- Pau Chica Fernández, a Relat Històric (Capítol 09): **"Andorra a la Primera Meitat del segle XX"**.
- Revista "Polémica":**"Invierno de 1939: 500.000 españoles se refugian en Francia tras la victoria del fascismo"**. , Article al n.º 22-25, juliol 1986
- www.historia.ad : Alvar Valls, **"Relat Històric d' Andorra. Monogràfics: El Contraban a Andorra"**.
- [www.http://memoriaesquerra.cat](http://www.memoriaesquerra.cat) .**"Biografia de F. Viadiu"**. Joan Palomas i Moncholí.

Més bibliografia sobre els temes:

- Francesc Badia i Batalla: **"El copríncep Mons. Justí Guitart i el seu temps (1920-1940): La història d'Andorra i d'Espanya."** Publicacions Abadia de Montserrat , 2007
- Marc Galabert Macià. Universitat de Barcelona. Tesi Doctoral: **"Desenvolupament econòmic als Pirineus: el clúster bancari andorrà en perspectiva històrica, 1930–2007"**.2018